محسن

د قرآني زده کړې او پوهنې لړۍ

۱۱۲

محسن تفسير

له قرآنه يو ځرک

۱۱۲ــ د «اخلاص» سورة

Ketabton.com

ژباړه او څېړنه :

احمد حسين «عنايت»

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اخلاص سورة تشریح

ژباړه او څېړنه:

احمد حسین عنایت

بسم الله الرحمن الرحیم

د لوراند او لورین الله په نامه

سورةالاخلاص

د اخلاص سورة (۱۱۲)

سریزه: د «اخلاص» سورت مکي دی (۴) آیتونه یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۱۲) په نزول کې (۲۲) سورت دی د «الناس» له سورة څخه وروسته نازل شوی دی. البته د «سیر تحول قرآن» کتاب د محاسبو له مخې دا سورة د بعثت په لومړي کال کې د شپږو سورتونو د پیل له آیتونو څخه وروسته نازل شو ی دی نو په دې حساب کې د نزول نمبر یې (۷) دی، او د بعثت په لومړي کال کې نازل شوی دی. ددې سورة نوم «اخلاص» دی؛ اخلاص یعنې پاکول او خالصول: نو اخلاص یوازې ددې سورت نوم نه بلکې د مضمون او منځپانگې عنوان یې هم دی ځکه چې په دې کې خالص توحید بیان شوی دی. د قران مجید په نورو ډیریو سورتونو کې یې د نوم په توګه هاغه لفظ غوره کړی دی چې په هماغه سورة کې راغلی وي خو په دې سورة کې د اخلاص لفظ هیڅ نه دی راغلی، دې ته دا نوم د معنا له لحاظه ورکړل شوی دی، نو که هر وګړی پرې پوه شي او ایمان راوړي له شرکه به نجات ومومي.

نو د قل هوالله... سورة له دې لیده اخلاص نومول شوی دی چې له هر ډول شرک، ریا او نفاق څخه د خالص کېدلو لار ښییئ، سربېره پر دې نور نومونه هم لري: یو نوم یې توحید دی او له دې نظره توحیـد نومـول شـوی دی چې د توحید جامع اصول بیانوي. د هغه بل نـوم «الاسـاس» دی او هغـه یـې لـه دې لامله سورة «الاساس» ګڼلی چې د هستۍ د اسـاس نشـئت نیـول د احـدیت لـه اسمونو او صفتونو څخه څرګندوي او بالاخره هغه ته یې «نسبة الرب» ویلی چې د شرک اصلي غوټه پرانیزي هغه چې د «رب» نقش ته له آګاهانه ایـمان پرتـه او له خالق سره د مخلوق د اړیکې له طریقه په انحراف کې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې سورت د نزول د زماني او ځای په اړه هم لکه د نورو ډېریو سورتونو په څېر د مفسرینو تر منځ اختلاف دی چې ځینې دا سورت مکي ګڼي او ځینې یې مدني ګڼي. او دا اختلاف د هاغو روایتونو پر بنا دی چې ددې سورت د نزول د سبب په اړه نقل شوي دي چې دا روایتونه په مختلفو تفسیرونو کې راغلي دي چون واضح او ثابت نه دي بیا ذکرول یې اړین نه دي، خو د یوې خبرې یادونه اړینه بولم هغه دا چې ددې سورت د توحیدي اهمیت په نظر کې نېولو سره حضرت رسول اکرم په مختلفو وختونو او موقعیتونو کې مختلفو خلکو ته بار بار دا سورت تلاوت کړی دی نو هر چا چې هره واقعه نقل کړې دا سورت یې د هماغې زماني له واقعې او مکان سره سم نازل شوی ګڼلی دی.

خو سمه خبره داده چې دا سورة لکه څنګه چې په پیل کې وویل شول مکي دی له دې سره د سورة په مضمون کې له غور کولو سره هم دا محسوسېږي چې دا سورت هم د مکې د ابتدایي دور له نازل شوو سورتونو څخه دی هغه مهال چې د الله تعالی د ذات او صفتونو په اړه د قرآن مفصل آیتونه لا نازل شوي نه ول، او د «الی الله» پر لور د «رسول الله(ص)» د بلنې په اړه چې خلکو واورېدل هغوی دا معلومول غوښتل او پوښتل چې آخر ستا هاغه رب څه راز دی؟ چې د هغه بندګۍ او عبادت ته خلک بولې. نو هغوی ته د پوښتنو ځواب او د الله د وحدانیت د وضاحت لپاره دا سورة نازل شوی دی. په ابتدایي دور کې ددې سورة د نازلېدو یو ثبوت دا هم دی چې په مکه کې د حضرت بلال څښتن یا آقا «امیه بن خلف» چې کله هغه په ګرمه سوزوونکې شګه څملولی وو او پر سینه یې ورته ستره ډبره ایښې وه نو هغه اَحَدٌ اَحَدٌ چیغې وهلې، چې دا د احد لفظ له همدې سورته اخېستل شوی وو.

له مخکیني سورة سره اړیکه او د سورة د منځپانګې چورلیځ:

څلور سورتونه: کافرون، اخلاص، فلق او ناس چې د قرآن په پای کې ځای پر ځای شوي او ټول د امر له فعل، [«قل»] سره پیل کېږي، یوه مرتبطه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

منسجمه ټولګه تشکيلوي چې په عين استقلال او بېلتون کې، يو تر بله ظريف اتصال او پيوستون هم لري. البته د کافرون سورة [ددې ټولګې لومړی سورة] او د اخلاص سورة ترمنځ، د نصر او تبت سورتونه واقع دي چې ددې څلورو سورتونو په ظاهري اتصال کې يې خنډ رامنځته کړی دی، خو که د پورته نومړو سورتونو منځپانګې ته پاملرنه وکړو، کولی شو ددوی تر منځ معنوي مشترک پيوند او اړک ومومو. په دې منځ کې د نصر او تبت دوو سورتونو د تبصرې او «معترضه جملې» عنوان موندلی چې د پرانتز په بڼه ددې دوو سورتونو تر منځ پرانستل شوی دی، له يو لورې د پيغمبر او مؤمنينو نهائی سرليک او د هڅو پايله او بلې لور ته د کافرانو سرانجام څرګندوي. ددې توضيح؛ چې د «نصر» په سورة کې له الهي مرستې او يارئ څخه، او د مؤمنانو له برياليتوبه او د خدای دين ته د خلکو له پوځ پوځ داخلېدلو څخه، د نهائي پايلې په عنوان، خبر ورکوي او د «تبت» په سورة کې د ابولهب په څېر د اورلګاندو لاسونو له لنډېدو او د کفر په لارليکه د کارول شوي ځواک له بې نتيجې پاتې کېدلو څخه څرګندونه کوي. په دې ترتيب پوهېدل کېږي او په څرګنده توګه برېښي چې ولې ددې دوو سورتونو تر منځ راغلي دي. ددې ټولګې سورتونه چې يو يې د کافرانو جبهې ته مخاطب دی [قل يا ايها الکافرون...] او بل د مؤمنانو جبهه [قل هو الله احد] مخاطب کوي، چې په دې توګه د دواړو جبهو نهائي مقصد او پايله څرګنده شوې ده. پر دې بنا داسې برېښي چې د اخلاص سورة په واقعيت کې د کافرون سورة منطقي ادامه، غزونه او طبيعي دنباله ګڼل کېږي. له دې توپير سره چې د کافرون په سورة کې يې له سلبي اړخ او منفي دريځه په عبادت کې د هغوی له کړېدني او انحراف سره ټکر کړی او «شرک» يې تر يرغل لاندې نيولی دی، [قل يا ايها الکافرون لااعبد ما تعبدون]، او د اخلاص سورة له ايجابي اړخ او مثبت دريځه د ژغور او نجات لار څرګندوي او په عبادت کې توحيد مطرح کوي [قل هو الله احد ...]. نو سربېره پر هاغې روښانه اړيکې چې دا سورت يې له کافرون سورة او د خپل

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپېریال له پاتې سورتونو سره لري، د تبت له سورة سره هم چې له دې مخکې واقع دی، په یوه لیکه کې واقع دی، په داسې ډول چې اصولي دریځونه او خالص توحیدي موازین او انډولونه یې، چې د ابولهبي تبلیغاتو او چټیاتو د ځواب په توګه ګڼل کېږي او د مشرکینو د هڅو په مقابل کې د مؤحدینو د مقابلې روش او طریقه څرګندوي. مرحوم طالقاني(ره) ددې دوارو سورتونو په اړه لیکي: دا د توحید او اخلاص جامع او خالص اعلام ـ «قل هو الله احد»، چې د نصر او تبّت له سورتونو وروسته په قرآن کې راغلی، ښایي دې واقعیت ته اشاره ولري چې د عامو خلکو لپاره، د زده کړې او باور موندلو مساعد چاپېریال او داسې عالي توحید ته ایمان، له دلیلونو او برهانونو او پیلیزې روزنې او د پرانېستې فکري چاپیریال له منځته راوړو وروسته برابرېږي «قل یا ایها الکافرون»، او دا چاپیریال د توحید د بلونکو تر بریالیتوب «اذا جاء نصرالله والفتح ...»، او همدا راز د اورلګاندو لاسونو تر لنډېدو او غوځېدو وروسته رامنځته کېږي. «تبت یدا ابی لهب».

کله چې حضرت رسول اکرم(ص) توحید ته بلنه پیل کړه د هغه مهال د نړۍ مذهبي تصورونه او انګېرنې د شرک پر بنسټ وې. بت نمانځونکو مشرکینو د خدای تمثالونه له لرګو، ډبرو، سرو زرو، سپینو زرو او ددې په څېر له نورو شخه جوړول ـ چې شکلونه، بڼې او جسمونه به یې درلودل الاهه او الاه چې شمېر یې زیات وو د یو خدای تر څنګ یې مختلفې دندې تر سره کولې او هغوی به د خپلو حاجتونو د لېرې کولو لپاره دې الاهو او بتانو ته مراجعه کوله د هغوی له نظره د خدایانو له نسله هرې الاهې مېړه درلود او همدا راز الاه ښځه درلوده او ددوی نسل همداسې غځېده، هغوی حتا خوراک څښاک ته هم اړتیا موندله او نمانځونکو به یې ورته دا حاجت رفع کاوه. د مشرکینو یو ستر شمېر لکه هندوان په دې عقیده ول چې خدای تعالی په انساني بڼه ظهور کوي او ځینې خلک ځانته د اوتاد او اوتار په توګه غوره کوي او خدای د هغوی په بڼه د اصلاح لپاره ځمکې ته راځي. عیسویانو که څه هم په یو خدای

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايمان درلود خو د هغوی خدای هم لږ تر لږه يو زوی خو درلود او د پلار او زوی تر څنګه روح القدس هم په خدايي کې برخمن وو، او د تثليث عقيده يې رامنځته کړې ده. حتا د خدای مور هم وه او خوښې يې هم درلوده. يهوديانو هم د يو خدای د منلو دعوه کوله، خو د هغوی خدای هم له ماديت او جسمانيت او نورو انساني صفتونو څخه خالي نه وو، هغه به قدم واهه، په انساني بڼه کې به څرګندېده، د خپل کوم بنده سره به يې غېږ هم نيوله. او د يو عدد زوی[عُزير] پلار هم وو. پر دې مذهبي ډلو سربېره مجوسيان لمر نمانځې ول او صابيان ستور نمانځې ول. په دې حالت کې چې د «الله وحده لاشريک له» بلنه خلکو ته ورکړل شوه نو د خلکو په ذهن کې ددې پوښتنې پيدا کېدل چې ولې دا ټول اربابان پرېښوول کېږي او يوازې يو رب ته بلنه ورکول کېږي، يوه طبيعي خبره ده. د قرآن مجيد دا اعجاز دی چې ددې ټولو پوښتنو په مقابل کې يې په څو لفظونو کې د ځواب په ورکولو سره د توحيد داسې څرګند تصور وړاندې کړی چې ټول مشرکانه تصورونه او انګېرنې له منځه وړي او د هغه له ذات سره د مخلوقاتو په صفتونو کې د هيڅ کوم صفت د ګډون ځای نه پاتې کېږي.

د سورت متن او د لُغتونو ترجمه:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴿۱﴾ اللَّهُ الصَّمَدُ ﴿۲﴾ لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُولَدْ ﴿۳﴾ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ﴿۴﴾		أَحَدٌ = يو، يوازېنی ـ الصَّمَدُ = ډک، بشپړ، مکمل، له خلل پرته، ناړمن، بې نياز چې نور ورته نياز او اړتيا لري، د نورو د اړتياو پوره کوونکی ـ لَمْ يَلِدْ = [چا ترې] زوکړه نه ده کړې، [څوک يې] نه دی زېږولی، څوک ترې تجزيه شوی نه دی، کومه ټوټه ترې بېله شوې نه ده ـ لَمْ يُولَدْ = [له چا] زېږېدلی نه دی، [له چا يې] زوکړه نه ده کړې، له چا تجزيه شوی نه دی، له چا رابېل شوی نه دی ـ لَمْ يَكُنْ ... أَحَدٌ = نه شته ... هيڅوک، نه دی ... يوڅوک، كُفُوًا = سيال، برابر، ساری، مثل، مل، شريک، جوړه، غبرګولی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴿١﴾

ووایه،[۱] «هغه»[۲] [هماغه] یوازې یو[۳] الله[۴] دی

اللَّهُ الصَّمَدُ ﴿٢﴾

[هماغه] الله چې صمد[۵] دی [بشپړ بې نیازه دی] [= په بشپړه توګه ناړمن دی او د مخلوق ورته اړتیا ده، او مطلوب او مقصود یې دی].

لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ﴿٣﴾

نه یې [څوک] زېږولی، او نه [له چا] زېږېدلی،[٦] [= له کوم څیزه راوتلی نه دی او تولیدوونکی او توپه کېدونکی نه دی].

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ﴿٤﴾

او نه د هغه لپاره کوم سیال [او ساری] شته.[۷]

قُلْ	هُوَ	اللَّهُ	أَحَدٌ	اللَّهُ	الصَّمَدُ	لَمْ يَلِدْ
ووایه	هغه	الله	[یوازې] یو	خدای، الله	بې نیاز، ناړمن	نه یې [څوک] زېږولی

وَلَمْ يُولَدْ	وَلَمْ يَكُنْ	لَهُ	كُفُوًا	أَحَدٌ
او نه [له چا] زېږېدلی	او نه .. شته	هغه لپاره	سیال، برابر، ساری	کوم [یو] څوک

د سورت د مفرداتو لنډه تشریح:

۱ ـ د «قل» [ووایه] فرمان، له زماني او د نزول د ترتیب له لیده، د پیغام د ابلاغولو لپاره لومړنی فرمان دی چې د بعثت په لومړي کال په مکه کې پیغمبر ته نازل شوی دی. او له هغې وروسته د «قُل» فعل ۵۲۸ ځله نور په قرآن کې تکرار شوی دی خو په هیڅ یو له هاغو لنډو آیتونو کې چې له دې سورة مخکې نازل شوي دي داسې فرمان نه دی راغلی. دا فرمان له یو لوري پخپله پیغمبر ته، د توحید حقیقت ته د رسېدو، پوهیدو، درک کولو او تلقین لپاره دی، له بل لوري، هاغو خلکو ته چې په شرک ککړ دي او د خدای تعالی له توحیده غافل دي، هغوی ته په نظر او عمل کې، په زړوره او شجاعانه توګه د توحیدي دریځونو څرګندونه او اعلام دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ـ معشوق او متعالي مطلق معبود او د ټولو ارزښتونو او ښکلاو جامع او ټولیز [ذوالجلال والاکرام] ته د نمانځنې او پرستش احساس، د انساني نسل د پیدایښت لـه هماغـه پیلـه او ځمکې ته له هبوط سره، د آدمي په فطرت کـې اېښـوول شـوی دی. د «هـو» نـوم چـې همدغې مطلقې هستۍ او د جهان پنځګر [حيّ او قيّوم] ته اشاره ده، د آدمي پـه ضـمير کې پټه او مرموزه ورکه شوې نښه ده چې د هغې سراغ په دېره او لرګي، ډول ډول الاهـه ګانو او «ارباب متفرقون» او ایزمونو او راز راز ایډیالوژیو کـې لټـوي او همـدا راز ملـول، سرګردانه او حیران ورپسې دي. دا ورک شوی هماغه دی چې د مولـوي مثنـوي ددغـه بېلتون څخه د شکایت له حکایت سره پیل شوې ده:

بشنو از نی چون حکایت می کند — از جدایی ها شکایت می کند
کز نَیستان تا مرا ببُریده اند — از نفیرم مرد و زن نالیده اند
سینه خواهم شرحه شرحه از فراق — تا بگویم شرح درد اشتیاق
هر کسي کو دور ماند از اصل خویش — باز جوید روزگار وصل خویش

د «هو» ضمیر چې د هاغه مطلق خیر او کمال او د هر حیات او حرکت د سرچېنې په وصف او ستاینه کې په قرآن کې راغلی دی، له هر فکر او خیال، انګېرنې، وهم او ګومان او صورت او تصویر، بڼې او انځوره چې د انسان اند او فکر جوړ کړي دي آزاد دی، یوازې یوه اشاره ده همغه ته، چې د یو مطلق ګرا او بې نهایت غوښتونکي انسان مطلوب او مقصود دی، او خدای تعالی له خپله روحه په هغه کې پُو کړی او فطرت یې تل هغه بې نومه او بې نښانه، چې د تشبیه او تجزیې او ترکیب او تصویر وړ او قابل نه دی، لټوي او هغه ته اشاره کوي. د شیطان او شرک نقش په همدې کې دی چې د هغه بېساري او لا شریک لپاره شریک، او شبیه وګوماري او تکثیر او تعدد ته یې ورسوي.

عجیبه دا چې د «قل» فرمان، نه یوازې دا چې پیغمبر ته د لومړي ځل لپاره په دې سورة کې صادر شوی دی، بلکې د «هُوَ» د اشارې نـوم او د «الله» جلالـه نـوم هـم د آیتونـو د نزول د زماني ترتیب له نظره، له نورو سورتونو څخه مخکـې پـه همـدې سـورت یعنـې د توحید په سورة کې راغلی دی. دا سمه ده چې له دې سورة څخه مخکـې، پـر پیغمـبر د وحی ٦ لنډ پیغامونه نازل شوي دي : د علق سورة ٥ لومړني آیتونه [علـق ۱ (۱:۹٦) تـر ٥]، د مـدثر سـورة د پیـل ۷ آیتونـه [۱ (۱:۷۴) تـر۷]، د عصـر سـورة د پیـل ۲ آیتونـه [عصـر ۱ (۱:۱۰۳) او ۲]، د ذاریات ٦ لومړني آیتونه [ذاریات ۱(۱:۵۱) تر ٦]، د تکاثر د پیـل ۲ آیتونـه [تکاثر ۱(۱:۱۰۲) او ۲] او د طور سورة ۸ لومړني آیتونه [طور ۱(۱:۵۲) تر ۸] ـ [د «سیر تحـوّل

(c) ketabton.com: The Digital Library

قرآن» کتاب د محاسبو د ۱۴ جدول مطابق]. خو له دې سورته په مخکينيو نازل شوو برخو کې يوازې ۴ ځله د «ربّک» نوم راغلی دی. لکه: «اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ... . اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ» [علق ۱ (۹٦:۱) او ۳]، «وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ» [مدثر۳(۷۴:۳)] او «إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ » [طور ۷(۵۲:۷)]. پوهېږو چې د «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» مبارکه جمله چې د ټولو سورتونو په پيل کې ليکل شوې ده، خو دا جمله يوازې يو ځل د سورة د پيل په توګه د حمد له سورة سره د بعثت په دريم کال کې [د اخلاص له سورة څخه دوه کاله وروسته] نازله شوې ده او له هغې وروسته د هر سورة په پيل کې ايښوول شوې ده.

په زړه پورې دا چې د «هُوَ» اشاره نوم که د لومړي ځل لپاره په دې سورة کې راغلی دی، د آخرين ځل لپاره د بقره سورة په ۲۵۵ آية (۲:۲۵۵) کې، چې د «آيةالکرسی» په نامه مشهور دی، او د پيغمبر د رسالت په وروستيو مياشتو کې نازل شوی دی: «اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ... وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ»، راغلی دی. د اخلاص په سورة کې د «هُوَ» اشاره د «اَللّهُ الصَّمَد» له نوم سره پيل کېږي، او د بقره په سورة کې د هغه صمدانيَت د «حَیّ او قَيّوم» او «علی او عظيم» له نومونو سره تفصيل ورکول کېږي.

سره ددې چې د «هُوَ» ضمير په قرآن کې راز راز مراجعو ته ورګرځي، خو که په ځانګړې توګه هاغه موردونه چې دا مرجع خدای ته ورګرځي [په: «هُوَ، لَهُوَ، فَهُوَ، وَهُوَ» ـ کې] وګڼو، شمېر يې ۲۹۰ ته رسېږي.

۳ ـ «اله» هر يو معبود ته ويل کېږي، خو له معرفه الف او لام سره، «الله» پر يوازې يو بېساري او لاشريک معبود دلالت کوي. د «الله» جلاله نوم [د سورتونو د بسم الله .. له ګڼلو سره او ۵ ځله د اللّهُم له تکرار سره] په ټوله کې ۲۸۱٦ ځله په قرآن کې تکرار شوی دی چې د عددونو جمع يې د لمانځه له رکعتونو سره مساوي ده [۲+ ۸ + ۱+٦= ۱۷]. دا شمېر نه يوازې د خدای تعالی د پاتې نيکو نومونو څخه په قرآن کې، چې په واقعيت کې د «الله» صفتونه ګڼل کېږي، ډېر دي، بلکې هيڅ يوه کليمه په دومره شمېر په قرآن کې تکرار شوې نه ده. له دې وروسته، له زيات واټن سره د «قال» کليمې مشتقات دي [۱۷۲۱ ځلې] او له دې وروسته، د رب نوم [۱۰۰۰ ځلې: د رَبَّ له ريښې ۹۸۰ ځلې، او د رَبَوَ له ريښې ۲۰ ځلې].

۴ ـ له ۷۵ موردونو څخه چې د «احد» صفت [په معرفه او نکره بڼه او له مختلفو ضميرونو سره] په قرآن کې تکرار شوی دی، يوازې په همدې يو آيت کې دی چې دا عنوان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

«الله» لپاره کارول شوی دی. ددې پر ځای، د «واحد» [یا واحداً] عنوان ۲۱ ځلې د خدای په وصف کې راغلی دی.

لکه: «... إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ ...» [انعام ۱۹ (٦:١٩)]، «... وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهٌ وَاحِدٌ ...» [مائده۷۳ (٥:٧٣)]، « وَإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ ...» [بقره ۱٦۳ (٢:١٦٣)].

اَحَد د ډلې او د یو شمېر د مجموعې له منځه پر یوه دلالت کوي، لکه: اِذا جاءَ اَحَدَکُمُ الْمُوت [هر کله چې ستاسو له یوه مرگ راورسېد]، چې د ډلې یا د افرادو د مجموعې له منځه یو فرد ته اشاره ده. په دې آیة کې چون د باري تعالی له «ذات» ځخه خبره کوي، [لکه؛ بې نیازي او نه زېږول او نه زېږېدل او بېساریتوب او د مثل نه درلودل]، نو د اَحَد کلیمه یې کارولې ده چې د هغه بېلوالی او ځپلواکي له مخلوقه څرگند کړي. خو په هاغو موردونو کې چې د «الله» په اړه د «واحد» صفت کارول شوی دی، د هغه نېکو «صفتونو» او اسمونو ته لکه: الوهیت، ربوبیّت، خالقیت او مالکیت ته اشاره کوي چې مشارکت نه مني او د ټوټه کېدو او تکثیر او ویشنې وړ نه دی. که په «اَحَد» کې د خدای ذاتي توحید تر نظر لاندې دی، په «واحد» کې د هغه رفتاري او د چلن توحید څرگندوي چې په جوته توگه جزء نه لري او منفرد دی.

۵ ـ د «صمد» نوم یوازې په همدې آیت کې راغلی دی او ورپسې دوو آیتونو کې یې هغه په ساده توگه معنا کړی دی: «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ. وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ». د صمد په کلیمه کې یو ډول د ډک او ټېل شوي او ننوت نه منونکي مفهوم، [لکه کلکه او صافه ډېره،] شتون لري چې په مجازي بڼه له غیر څخه د مطلقې بې نیازۍ څرگندونه ده. په داسې حال کې چې ټول موجودات په خپل حیات او حرکت او ودې او کمال کې د نیاز او اړتیا لاس د خدای پر لور لري [رحمن ۲۹ (٥٥:٢٩)]، انسانان هم د هغه د فضل او کرم فقیران دي [فاطر۱۵ (٣٥:١٥)]، د هغه د درشل پر لور د تگ تکل لري او له هغه پرته سترته، موخه، مقصد او مرام نه لټوي، له دې کبله د «صمد» په کلیمه کې «د قصد کولو» او تکل مفهوم غلبه کړې ده. د هاغو روایتونو پر بنسټ چې له سترو لویانو نقل شوي دي، د خدای تعالی صمدوالی مساوي دی له: خوراک او څښاک، ستړیا او خوب، تغییر، اووښتون، ترکیب او تکثیر، ټوټه کېدو او زېږون او...څخه، نااړمنتیا او بې نیازي.

٦ ـ فطري معبود «هو» ته له اشارې وروسته، او د «الله» د جلاله نوم ذکر، چې د هغه د یوازېتوب او یووالي ښکارندوی دی، هغه مهال ددې نوم تکرار د «صمد» له جامع نوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره، چې له ايجابي اړخه د هغه مطلقه بې نيازي او له هر اړخه د هغه بې نهايت والى رسوي، دادى چې له سلبي بُعده د مشرکينو او اهل کتاب باورونه د پرښتو او انبياؤ د خداى په زوى ګڼلو کې، او هغه ته د انتساب ادعا لکه: د خداى سيورى، د خداى روح، الهي برم، فرّه ايزدي او دې ته د ورته عنوانونو لاندې مردود او ناسم ګڼي. خداى نه د ولادت او تجزيه او ترکيب او تأثير منشأ ده، او نه له څه څيزه رامنځته شوى دى. د هستۍ جهان د هغه په اراده او علم رامنځته شوى دى او پر هماغه ټيکاو دى. نه مادي موجود له هغه متولد کېږي [لکه څنګه چې ګياه له ځمکې، اوبه له چينې، مېوه له ونې او ...] او نه کوم لطيف موجود لکه روح [بشري پنځګونه حسونه او د هغوى اغېزې]، نه خوب او ستړيا پر هغه راځي، نه غم او خوښي، ويره او هيله، لوږه او تنده پرې راځي. د صمد نوم په ټولو اړخونو کې مطلق کمال په خپل ځان کې رانغاړي.

۷ ـ په وروستي سلبي تعريف کې، د «هو» په ذات او صفتونو کې چې مطلقه هستي ده او د جلالي او کمالي صفتونو ټولګه ده د هر ډول مثل او ساري نفي کوي؛ د هستۍ جهان او ټول مخلوق او پنځ پر هغه اړه او تړاو لري او ټول د هغه د رحمت په رڼا کې پر هغه پورې قائم او ټيکاو دي.

د اخلاص سورت د ټولو [۱ ـ ۴] آيتونو بشپړه تشريح:

لکه څنګه چې د مخکېني سورة په اړه مو وويل، له دې څلور قل څخه چې په قرآن کې راغلي دي، د هغوى دوه، چې لومړى يې قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ دى او دوهم يې قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ، په بشپړه توګه يو د بل په مقابل کې دي. په لومړي کې فرمايي؛ کافرانو ته ووايه، او په دوهم کې، برعکس، مؤمنينو ته خطاب دى: قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ. ددوى دواړو په منځ کې د «نصر» او «تبّت» دوه سورتونه راغلي چې دوه داسې روښونه، کره وره او سرليکونه بيانوي، چې يو له بل سره مخالف دي، نو پر دې بنا په طبيعي توګه «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» د «قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ» پرله پسې غځونه او ادامه ده. دا سورة موږ تر لږه لس ځلې په هر شپېني ورځيني لمونځ کې وايو. البته د «حمد» سورة بايد اوولس ځلې وويل شي او هيڅ نمونځ داسې نشته چې د «حمد» سورة ونلري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصطلاحاً ويل کېږي «حمد او سورة»؛ په نمانځه کې د سورة انتخاب آزاد دی او هر سورة چې مو زړه غواړي غوره کولی شئ چې له حمد څخه وروسته يې په نمانځه کې ووایاست. سُنیان یو بشپړ سورة ته مقید نه دي او د یو سورة هره برخه چې تر اغېز لاندې يې وي، قرائت کوي او شيعيان عقيده لري چې بايد يو بشپړ سورة وويل شي. او البته لکه څنګه چې ډېری د مسلمانانو په عربي نه پوهېږي او د قرآن له آيتونو سره آشنا نه دي، نو ځکه هغوی د قرآن ډېر ساده سورتونه، چې لنډ دي او ژر پای ته رسېږي او له دوو کرښو زيات نه دي، لکه همدا «قل هو الله»، وايي. خو اړينه نه ده چې هرومرو همدا سورة وويل شي. البته د اخلاص سورة په اړه له حضرت رسول اکرم او امامانو او علمائو له قولونو ډېره زياته توصيه او سپارښتنه شوې ده.

ظاهراً له حضرت علي څخه نقل شوی دی چې فرمايلې يې دي؛ دا سورة زما دومره خوښېږي چې زړه مې غواړي هره ورځ هغه ووايم. خو دا په دې معنا نه دی چې ددې سورة لوستل اجباري دي. يوازې «حمد» دی چې بايد په هر يوه نمانځه کې وويل شي. د اخلاص سورة د قرآن مهمترين توحيدي پيغام دی. يو ډېر لنډ سورة دی، خو د قرآن جامعترين، خلاصه ترين، او مؤجزترين پيغام په خپل ځان کې لري؛ يعنې داسې برېښي چې په يوازې ځان يې د قرآن درېمه برخه، [چې توحيدي آيتونه دي] بيان کړې ده.

[قرآن په بنسټيزه توګه دريو اساسي موضوع ګانو ته پاملرنه لري توحيد، نبوت او معاد. نو ځکه توحيد د ټول قرآن دريمه برخه تشکيلوي] پر دې بنا، ډېر مهم دی چې پيغامونه يې په ښه او ژوره توګه واخلو، مو‌ږ، معمولاً او د عادت له مخې، دا سورة په نمونځونو کې او نورو مهالونو کې وايو. انسان د هاغه څيز په اړه چې له هغه سره روږدی وي، له عادت سره سم په هغه کې فکر نه کوي. ددې سورة په اړه هم همداسې دی او چون لوستل يې موږ ته عادت شوی دی، د هغې معناو ته په سلو کې ۹۵ کسان پاملرنه نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلته غواړو ددې سورة د هر آية د توضيح په پيل کې د هغه ساده ژباړه وړاندې کړو چې ووينو له هغې څخه څه پيغام اخيستلی شو. قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ. [پيغبره] ووايه چې هغه [هو] هماغه چې په هر حال کې انسانان په هغه پسې دي، هغه چې د انسان فطرت د هغه په لټه کې دی، هغه يو «الله» دی چې «احد» دی. دا «قُلْ» په دې مفهوم دی لکه څنګه چې په «قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ» [کافرون۱(۱۰۹:۱)] کې دی يعنې ووايه، اعلان وکړه، په څرګنده توګه ووايه؛ او داسې ووايه چې هر څوک يې واوري، او د هيچا لپاره د بيا پوښتنې ځای پاتې نشي. او که څوک په دې اړه وروسته له دې هم بحث کوي او پوښتنې اوچتوي د پوهېدو لپاره نه بلکې وخت ضايع کوي، نو ځکه اړينه ده په داسې مهال کې ښايي څرګنده خبره وشي.

د «قل» [ووايه] فرمان، له زماني او د نزول د ترتيب له ليده، د پيغام د ابلاغولو لپاره لومړنی فرمان دی چې د بعثت په لومړي کال په مکه کې پيغمبر ته نازل شوی دی. او له هغې وروسته د «قُل» فعل ۵۲۸ ځله نور په قرآن کې تکرار شوی دی خو په هيڅ يو له هاغو لنډو آيتونو کې چې له دې سورة مخکې نازل شوي دي داسې فرمان نه دی راغلی. دا فرمان له يو لورې پخپله پيغمبر ته، د توحيد حقيقت ته د رسېدو، پوهيدو، درک کولو او تلقين لپاره دی، له بل لورې، هاغو خلکو ته چې په شرک ککړ دي او د خدای تعالی له توحيده غافل دي، هغوی ته په نظر او عمل کې، په زړوره او شجاعانه توګه د توحيدي دريځونو څرګندونه او اعلام دی.

د «هو» ضمير چې د هاغه مطلق خير او کمال او د هر حيات او حرکت د سرچينې په وصف او ستاينه کې په قرآن کې راغلی دی، له هر فکر او خيال، انګيرنې، وهم او ګومان او صورت او تصوير، بنې او انځوره چې د انسان اند او فکر جوړ کړي دي آزاد دی، يوازې يوه اشاره ده همغه ته، چې د يو مطلق ګرا او بې نهايت غوښتونکي انسان مطلوب او مقصود دی، او خدای تعالی له

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله روحه په هغه کې پُو کړی او فطرت يې تل «هغه» بې نومه او بې نښانه، چې د تشبيه او تجزيي او ترکيب او تصوير وړ او قابل نه دی، لټوي او هغه ته اشاره کوي. د شيطان او شرک نقش په همدې کې دی چې د هغه بېساري او لا شريک لپاره شريک، او شبيه وګوماري او تکثير او تعدد ته يې ورسوي.

د «هُو» ضمير ځينو د شان او برم ضمير ګڼلی. او دا د هاغه ذهني مشهور او نوموړي کس يا حالت لپاره راځي چې د ويونکي او مخاطب تر منځ تر دې بريده مشهور او مشترک وي چې له ذهني کړاوه پرته ذهن د هغه لور ته ولېږدول شي. اسلام ته د بلنې له پيل کېدو وروسته سمدلاسه د اهلِ عرب په هر مجلس کې زياته توده موضوع همدا د الله تعالی د ذات او صفتونو موضوع وه. د دعوت او بلنې نور عنوانونه لکه معاد او رسالت هم تر بحث لاندې راتلل ليکن هغوی د ضمني بحثونو حيثيت درلود، د توحيد مسئله تر ټولو مهمه وه. قريشو دا موضوع د خپلو پلرونو او نيکونو د شان او حيثيت مسئله ګڼله او د هيڅ ځيز په بيه يې د خپلو معبودانو او د خپلو نيکونو توهين نشو زغملی او د هغوی نمانځنه يې کوله. د «قُلْ هُوَ اللَّهُ...» له لفظونو ښخه دا خبره اړينه نه برېښي چې چا دې له «رسول الله» ښخه دا غوښتنه کړې وي چې ته د خپل الله صفتونه بيان کړه او بيا «رسول الله» ورته دا سورة اورولی وي، خو لکه ښنګه چې پورته مو ورته نغوته وکړه، هلته په چاپېريال کې ددې پوښتنې په اړه د تودوخې شتون ددې خبرې لپاره کافي وو چې دا سورة نازل شي او خلکو ته واورول شي. له دې ښرګندېږي چې د «هُوَاللّهُ» مطلب به دا وي چې «هغه الله» چې تاسو د هغه په اړه پوښتنې اوځوابونه او بحثونه او جدال کوئ که غواړئ د هغه په صفتونو پوه شئ واورئ هغه دادي؛ او ورپسې يې صفتونه بيان شوي او دا اړينه وه چې د ټولو مخالفينو خولې ټپې شي او د نورو صفتونو په اړه د پوهېدو لپاره لاره پرانېستل شي. د خدای تعالی د بشپړ توصيف او د قرآن دبلاغت تقاضا همدا ده چې دا د «هو» ضمير له هر حد او

(c) ketabton.com: The Digital Library

قيد او تعين څخه آزاد وي او د شأن يا محدودې او ملفوظې مرجع لپاره نه وي. او بايد د هغې مرجع د هستۍ مطلق کمال او د ټولو هستيو مرجع وي چې په ذاتي او کمالي حرکت کې هغه لټوي او آزاد او فطري عقلونه همغه مومي. له تقليد او حسه اغېزمن اندونه او اکتسابي عقلونه د هغه لپاره مختلف او محدود اسمونه، بنې او ورته انځورونه جوړوي. پر دې بنا د «هو» ضمير مبتداء او الله په جمله کې خبر دی او د وصفي معنا متضمن دی: «هغه» – هماغه مطلقه هستي او د فطرت په توسه څرګند شوی او بې نيازه مبداء او پرخپل ذات ټيکاو دی چې د هستۍ ښکارندې او شونتياوې په ټوليزه توګه ورته اړمنې او نيازمنې دي او پر هغه ټيکاو دي.

په زړه پورې ده چې نه يوازې د «قل» فرمان، پيغمبر ته د لومړي ځل لپاره په دې سورة کې صادر شوی دی، بلکې د «هُوَ» د اشارې نوم او د «الله» جلاله نوم هم د آيتونو د نزول د زماني ترتيب له نظره، له نورو سورتونو څخه مخکې په همدې سورت يعنې د توحيد په سورة کې راغلی دی. دا سمه ده چې له دې سورة څخه مخکې، پر پيغمبر د وحی شپږ لنډ پيغامونه نازل شوي دي: د علق سورة ۵ لومړني آيتونه [علق ۱ (۹۶:۱) تر ۵]، د مدثر سورة د پيل ۷ آيتونه [۱ (۷۴:۱) تر۷]، د عصر سورة د پيل ۲ آيتونه [عصر ۱ (۱۰۳:۱) او ۲]، د ذاريات سورة ٦ لومړني آيتونه [ذاريات ۱(۵۱:۱) تر ٦]، د تکاثر د پيل ۲ آيتونه [تکاثر ۱(۱۰۲:۱) او ۲] او د طور سورة ۸ لومړني آيتونه [طور ۱(۵۲:۱) تر ۸] ــ [د«سير تحوّل قرآن» کتاب د محاسبو د ۱۴ جدول مطابق]. خو له دې سورته په مخکينيو نازل شوو برخو کې يوازې ۴ ځله د «ربّک» نوم راغلی دی. لکه: «اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ... . اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ» [علق ۱ (۹۶:۱) او ۳]، «وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ» [مدثر۳(۷۴:۳)] او «إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ » [طور ۷(۵۲:۷)]. پوهېږو چې د «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» مبارکه جمله چې د ټولو سورتونو په پيل کې ليکل شوې ده، دا جمله يوازې يو ځل د سورة د پيل په توګه د حمد له سورة سره د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بعثت په دریم کال کې [د اخلاص له سورة څخه دوه کاله وروسته] نازله شوې ده او له هغې وروسته د هر سورة په پیل کې اینوول شوې ده.

له ټولو په زړه پورې دا چې د «هُوَ» اشاره نوم که د لومړي ځل لپاره په دې سورة کې راغلی دی، د آخرین ځل لپاره د بقره سورة په ۲۵۵ آیة (۲:۲۵۵) کې، چې د «آیةالکرسی» په نامه مشهور دی، او د پیغمبر(ص) د رسالت په وروستیو میاشتو کې نازل شوی دی: «اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ... وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ»، راغلی دی. د اخلاص په سورة کې د «هُوَ» اشاره د «اَللّهُ الصَّمَد» له نوم سره پیل کېږي، او د بقره په سورة کې د هغه صمدانیَت ته د «حَیّ او قَیّوم» او «علی او عظیم» له نومونو سره تفصیل ورکول کېږي.
سره ددې چې د «هُوَ» ضمیر په قرآن کې راز راز مراجعو ته ورګرځي، خو که په ځانګړې توګه هاغه موردونه چې دا مرجع خدای ته ورګرځي [په: «هُوَ، لَهُوَ، فَهُوَ، وَهُوَ» ـ کې] وګڼو، شمېر یې ۲۹۰ ته رسېږي.

«اله» هر یو معبود ته ویل کېږي، خو له معرفه الف او لام سره، «الله» پر یوازي یو بېساري او لاشریک معبود دلالت کوي. د «الله» جلاله نوم [د سورتونو د بسم الله .. له ګڼلو سره او ۵ ځله د اللّهُم له تکرار سره] په ټوله کې ۲۸۱٦ ځله په قرآن کې تکرار شوی دی چې د عددونو جمع یې د لمانځه له رکعتونو سره مساوي ده [۲+۸+۱+٦= ۱۷]. دا شمېر، نه یوازې د خدای تعالی د پاتې نیکو نومونو څخه په قرآن کې، چې په واقعیت کې د «الله» صفتونه ګڼل کېږي، ډېر دی، بلکې هیڅ یوه کلیمه په دومره زیات شمېر په قرآن کې تکرار شوې نه ده. له دې وروسته، له زیات واټن سره د «قال» کلیمې مشتقات دي [۱۷۲۱ ځلې] او له دې وروسته، د رب نوم [۱۰۰۰ ځلې: د رَبَّ له ریښې ۹۸۰ ځلې، او د رَبَوَ له ریښې ۲۰ ځلې].

«اللّه» اسم ذات دی، د عربو مشرکینو دا نوم د اسم ذات په توګه کاروه او په دې اړه هغوی کومه ستونزه نه درلوده، په قرآن کې یې د ټولو نیکو صفتونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره موصوف همدا نوم ګڼلی دی؛ فرمایلي یې دي چې هغه «اللّهُ اَحَدٌ» دی ـ لغتپوهانو د وَاحِدٌ او اَحَدٌ تر منځ دا توپیر کړی دی چې احد هغه دی چې په ذات کې یې کوم شریک نه وي او وَاحِدٌ هغه دی چې په صفتونو کې څوک د هغه شریک نه وي ـ کېدی شي له همدې لامله وي چې د «احد» لفظ د الله له صفت پرته د بل چا د صفت په توګه نه دی راغلی، نو «احد» له [واحد] سره مرادف نه دی، ځکه چې واحد په شمېرنه کې لومړی او په اثباتي کلام کې راوړل کېږي. خو احد، نه لومړی عدد دی او نه معمولاً په ایجابي کلام کې ویل کېږي. احد، کله په اسمي معنا لکه «احدعشر» او کله هم په وصفي معنا راځي. خدای تعالی، «احد» دی یعنې په خپل ذات او صفتونو کې شریک او ترکیب نلري. [واحد] دی خو دویم او درېم او .... نلري. «احد»، په دې آیة کې د اللّه له خبر یا صفت څخه وروسته خبر دی. د خدای تعالی په اړه ددې صفت معنا، په تام او بشپړ وحدت کې مبالغه او له هر ډول صوري او عقلي ترکیب څخه نفي کول دي او د احدیت اړینتیا او د ترکیب نفې، د علم او قدرت او حیات او ارادې د صفتونو کمال او جامعیت دی.

له ۷۵ موردونو څخه چې د «احد» صفت [په معرفه او نکره بڼه او له مختلفو ضمیرونو سره] په قرآن کې تکرار شوی دی، یوازې په همدې یو آیت کې دی چې دا عنوان د «الله» لپاره کارول شوی دی. ددې پر ځای، د «واحد» [یاواحداً] عنوان ۲۱ ځلې د خدای تعالی په وصف کې راغلی دی.

لکه: «... إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ ...» [انعام ۱۹ (٦:١٩)]، «... وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهٌ وَاحِدٌ...» [مائده ۷۳ (٥:٧٣)]، « وَإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ ...» [بقره ۱٦۳ (٢:١٦٣)].

اَحَد د ډلې او د یو شمېر د مجموعې له منځه پر یوه دلالت کوي، لکه: اِذا جاءَ اَحَدَکُمُ الْمُوت [هر کله چې ستاسو له یوه مرګ راورسېد]، چې د ډلې یا د افرادو د مجموعې له منځه یو فرد ته اشاره ده. په دې آیة کې چون د باري تعالی له «ذات» څخه خبره کوي، [لکه؛ بې نیازي او نه زېږول او نه زېږېدل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېساريتوب او د مثل نه درلودل]، نو د اَحَد کليمه يې کارولې ده چې د هغه بېلوالی او خپلواکي له مخلوقه څرګند کړي. خو په هاغو موردونو کې چې د «الله» په اړه د «واحد» صفت کارول شوی دی، د هغه نېکو «صفتونو» او اسمونو ته لکه: الوهيت، ربوبيّت، خالقيت او مالکيت ته اشاره کوي چې مشارکت نه مني او د ټوټه کېدو او تکثير او ويشنې وړ نه دی. که په «اَحَد» کې د خدای ذاتي توحيد تر نظر لاندې دی، په «واحد» کې د هغه رفتاري او د چلن توحيد څرګندوي چې په جوته توګه جزء نه لري او منفرد دی.

له دې څخه له هر اړخه يوګونيوالی څرګندېږي، له هرې رشتې او خپلوۍ څخه پاکوالی او اوچتوالی د هغه له اړينباو ګڼل کېږي، له دې څخه دا خبره راوځي چې هغه قديم دی او باقي نور ټول مخلوق او حادث. دا اړينه پايله ده چې ترې انکار د عقل خلاف دی نو دا ويل چې هغه احد دی په بله وينا دا ويل دي چې هغه قديم لم يزل او خالق دی.

ښه، داسې ويل د څه لپاره؟ مګر آيا پيغمبر داسې ويل چې خدای دوه دي، يا درې دي يا لس دي؟ مګر آيا پيغمبر^(ص) په څو خدايانو معتقد وو چې الله ورته فرمايي ووايه الله يو دی. هيڅا دا نه دي ويلي چې پيغمبر^(ص) له اسلام مخکې څو خدايانو ته معتقد وو. پيغمبر^(ص) د حَنَفيه ډلې په يو ښاخ پورې اړوند وو، حَنَفيان، چې د نسل لړۍ يې حضرت ابراهيم^(ع) ته رسيده. او دا څرګنده ده چې هغوی څو خدايانو ته معتقد نه ول. نو، نه پيغمبر^(ص) څو خدايانو ته معتقد وو او نه د هغه د شاوخوا سيمو خلک، حتا تر موږ پورې. موږ مسلمانان هم، که خدای نمانځي اوسو هيڅ يو هم داسې نه دي ويلي او هيڅ يو هم داسې کومه عقيده نلرو چې خدای دوه دي يا سل دي. نو دا لومړی آية چې وايي قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ څه وايي؟ غواړي څه څيز څرګند کړي، چې موږ هغې ته له پاملرنې سره بايد خپل ځانونه اصلاح کړو؟ نو په ظاهري توګه دا خو موږ پورې اړه نلري. موږ خو الحمدللّه يوازې احد او يو، خدای ته معتقد يو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم: اللَّهُ الصَّمَدُ. «صَمد» یعني بشپړ [کامل]، ډک. که کوم لوښی سرخالي وي، لازم دی چې ډک يې کړي؛ یا که کومه نقشه بشپړه نه ده، باید بشپړه يې کړي؛ هر څیز چې لږ شانته کار ته اړتیا ولري بشپړ نه دی، خو خدای پوره دی، بشپړ دی، ډک دی. ډک دی یعني؛ په جوته توګه مطلقاً بشپړ او کامل دی. سربېره پر دې د الصمد د کلیمې لپاره چې کومې معنا ګانې ذکر شوي دي، څرګندېږي چې اصلي معنايې، ډېره او هر جسم او څیز چې ډک او ټپل شوی وي او تش ځایونه ونلري او خلل و نه مني. نو پر دې بنا، په «الصمد» د متعال خدای توصیفول، په دې کلیمه کې د مجاز له مخې اذهانو ته د نژدېوالي لپاره راغلی دی؛ چې د یو بشپړ او کامل قدرت د مطلق شتون څرګندوی اوسي، چې په ذات او صفتونو کې يې تحدید او تغییر او اغېز منل لار نلري او د پېښو ګرد پرې نه کېني. ځکه هر هغه څه چې محدود او متغیر او اغېز منونکی دی، هرومرو به پر نورو تېکاو وي او منځ به يې تش وي او له ځانه هستي او بقاء او کمال نلري. هغه مطلق او معروف وجود ته د «هو» له اشارې وروسته او د هغه د الوهیت او احدیت د نوم او صفت بیان، د «اللّه» د جامع نوم تکرار او د «الصمد» د جامع وصف تعریف، د «الصمد» په دې ځانګړي صفت کې الوهیت په ډېره زیاته او بشپړه توګه څرګندېږي.

د «صمد» نوم یوازې په همدې آیت کې راغلی دی او ورپسې دوو آیتونو کې يې هغه په ساده توګه معنا کړی دی: «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ. وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ». د صمد په کلیمه کې یو ډول د ډک او ټپل شوي او ننوت نه منونکي مفهوم، [لکه کلکه او صافه ډبره،] شتون لري چې په مجازي بڼه له غیر څخه د مطلقې بې نیازۍ څرګندونه ده. په داسې حال کې چې ټول موجودات په خپل حیات او حرکت او ودې او کمال کې د نیاز او اړتیا لاس د خدای پر لور لري «يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ» [رحمن ۲۹ (۵۵:۲۹)]

«هر څه چې په آسمانونو او ځمکه کې دي [= د ټول عالم موجودات] تل له هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوال [= د نیاز غوښتنه] کوي [هر څوک د هغه د درشل سوالګر دی]، هغه هره شیبه په یو کار کې دی.»، انسانان هم د هغه د فضل او کرم فقیران دي، «یَا أَیُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَی اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِیُّ الْحَمِیدُ.» [فاطر۱۵ (۳۵:۱۵)] «ای خلکو، تاسو ټول [د ودې او کمال په مسیر کې] الله ته اړ یاست، او یوازې الله دی چې غني [نا اړمن او] ستایل شوی دی.»، د هغه د درشل پر لور د تګ تکل لري او له هغه پرته سترګه، موخه، مقصد او مرام نه لټوي، له دې کبله د «صمد» په کلیمه کې «د قصد کولو» او تکل مفهوم غلبه کړې ده. د هاغو روایتونو پر بنسټ چې له سترو لویانو نقل شوي دي، د خدای تعالی صمدوالی مساوي دی له: خوراک او څښاک، سترېیا او خوب، تغییر، اووښتون، ترکیب او تکثیر، ټوټه کېدو او زیږون او...څخه، نااړمنتیا او بې نیازي.

هر څه چې د کمال د صفتونو په اړه، له هر جهت او اړخه، چې فکر وکړو په هغه کې بې نهایت دي. او بې نهایت داسې یو څیز دی چې پر هغه نه ورزیاتیږي. په هغې زمانه کې په عدد او رقم د خلکو سر نه خلاصیده چې ورته ووایي خدای بې نهایت دی. «الله الصمد» یعنې خدای بې نهایت دی. په خپلو ټولو څیزونو کې بې نهایت دی: په علم کې، په حکمت کې، په عظمت کې، په الوهیت کې، په رحمت کې، په عفوه کې، په عزّت کې ... لنډه دا چې په ټولو څیزونو کې. نو، هیڅ کمال داسې نشته چې انسان یې تصور کړي چې وکولی شي د هغه پر ذات وراضافه کړای شي. سمدم له «احد» څخه وروسته چې دلته د «صمد» د صفت په راوړلو یې دا یادونه کړې ده چې د احد له لفظ څخه د خدای تعالی د یوګونیوالي او له نورو پرته او بېل چې کوم انځور مخې ته راځي څوک داسې و نه ګڼي چې الله تعالی کوم بېل او خاموش او بې اړیکي علةالعلل دی چې دا غلط پوهېدنه هم د نورو وسیلو او ملاتړو د لټولو سبب جوړېدلی شي. له دې غلط پوهېدنې څخه د بچ کېدو لپاره یې «اللَّهُ الصَّمَدُ» وویل او دا یې واضحه او څرګنده کړه چې سره ددې چې الله له ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښخه بېل، نااړمن او بېساري او بې له ټولو دی خو هغه د ټولو خبرنېوی او لاس نېوی هم کوي او د ټولو لپاره د پناه اخېستنې د سترغر په توګه دی د ټولو لپاره د ستونزو د حل يوازينی درشل او مرجع دی د هغه بندګان چې کله هغه ته فرياد کوي هغه يې فرياد اوري او د ټولو فرياد ته رسېدنه کوي.

بنه، اوس له دې خبرې ښخه موږ څه درک کوو؟ کله چې وايو «الله الصمد» دا زموږ له ژوند سره څه اړيکه لري؟ څه ډول [په اصطلاح] زموږ په ژوند کې اغيزمن کېږي؟ کله چې «الله الصمد» وايو، بايد خپل ځان ته ستانه شو چې اوس زه بايد څه وکړم او زه څه وظيفه او دنده لرم؟.

دريم: لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ. خدای تعالی نه [له څه څيزه] زېږېدلی دی او نه [کوم څيز] زېږوي. ډېر ښه، مګر آيا چا داسې کومه ادعا کړې ده؟ موږ چې وسمهال دا آية لولو غواړو څه څيز ترې ومومو؟ پاملرنه وکړئ چې له زېږولو او زېږېدلو ښخه مطلب يوازې د انسانانو په اړه خبره کول نه دي؛ ټول موجودات چې موږ يې پېژنو، له حيواناتو نيولې تر نباتاتو او ګياه ټول، د نسل او مِثل توليد کوي. مثلاً هره ګياه له يوه تخمه راوتلې او پخپله هم يو تخم توليدوي. حتا جامد جسمونه هم همدا ډول دي. د بېلګې په توګه رسوبې ډبرې، يا فرض کړئ اوريزې ډبرې، له هاغو موادو چې په ځمکه کې دننه شتون لري، د اورغورځي له آغېزه يې، داسې ښه موندلې ده. نو، دا ډبره له يو څيزه زېږول شوې ده. کله چې فورمول يې وينو، مثلاً څومره اوسپنه لري، څومره سيليکان، يا څومره کاربن په کې شتون لري، معلومېږي چې کومو عناصرو يو تر بله لاس ورکړی چې دا ډبره او خاوره جوړه شوې ده. نو، په دنيا کې هيڅ څيز داسې نه شته چې له بل څيزه رامنځته شوی نه وي او پخپله هم په خپل وار د بل څيز د شتون علت او لامل شوی نه وي. دا ډبرې همدا اوس هم په خاورې د تبديلېدو په حال کې دي. طبيعت تل د تحول او اووښتون په حال کې دی. په بنسټيزه توګه په دنيا کې هيڅ څيز شتون نه لري چې مخکې او وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونلري. هر يو موجود له يو ځايه راوتلی دی او پخپله هم د بل څيز د رامنځته کېدو پيليز او لامل دی. يوازې خدای تعالی دی چې دا حکم د هغه په اړه رښتينی او صادق نه دی «و هُوَ الْأَوَّلُ، وَالْآخِرُ، وَالظَّاهِرُ، وَالْبَاطِنُ». [حديد۳(۵۷:۳)] نو دلته په دې سورة کې، فرمايي خدای تعالی نه زېږول شوی دی او نه کوم زوی زېږوي، نو، نه حضرت عيسی د خدای زوی دی او نه بل څوک؛ چې نور يې نسبت ورکوي.

فطري معبود «هو» ته له اشارې وروسته، او د «الله» د جلاله نوم ذکر، چې د هغه د يوازېتوب او يووالي ښکارندوی دی، هغه مهال ددې نوم تکرار د «صمد» له جامع نوم سره، چې له ايجابي اړخه د هغه مطلقه بې نيازي او له هر اړخه د هغه بې نهايت والی رسوي، دادی چې له سلبي بُعده د مشرکينو او اهل کتاب باورونه د پرښتو او انبياؤ د خدای په زوی ګڼلو کې، او هغه ته د انتساب ادعا لکه: د خدای سيوری، د خدای روح، الهي برم، فرّه ايزدي او دې ته د ورته عنوانونو لاندې مردود او ناسم ګڼي. خدای نه د ولادت او تجزيه او ترکيب او تأثير منشأ ده، او نه له څه څيزه رامنځته شوی دی. د هستۍ جهان د هغه په اراده او علم رامنځته شوی دی او پر هماغه ټيکاو دی. نه مادي موجود له هغه متولد کېږي [لکه څنګه چې ګياه له ځمکې، اوبه له چينې، مېوه له ونې او ...] او نه کوم لطيف موجود لکه روح [بشري پنځګونه حسونه او د هغوی اغېزې]، نه خوب او ستړيا پر هغه راځي، نه غم او خوښي، ويره او هيله، لوږه او تنده پرې راځي. د صمد نوم په ټولو اړخونو کې مطلق کمال په خپل ځان کې رانغاړي.

که له «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ» شخه مقصد يوازې زېږېدل د انسان په ډول يو انسان له بل انسان څخه وي او وواېو خدای تعالی څوک زېږولی نه دی يعنې اولاد نه لري، او له چا زېږېدلی نه دی يعنې د بل موجود اولاد نه دی، يوازې هاغو ارتاويزو او خرافه وزمو عقيدو ته چې له اسلامه مخکې يې په مختلفو اديانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې شتون درلود، د نفي ځواب ورکوي؛ يعنې هاغه څه چې په مختلفو دينونو کې ويل کېدل پر دې بنا که څوک وايي چې کوم څيز د خدای اولاد دی [باطل دی.] د بېلګې په توګه؛ مسيحيانو چې ويل عيسی د خدای زوی دی. [چې دا خبره، لا تر اوسه د مسيحيانو په مذهبيانو کې له منځه نه ده تللې]. يا پخپله د جاهليت عربانو به ويل؛ پرښتې د خدای اولاد دی او پرښتې يې له ښځينه جنسه انګېرلې او ويل يې چې؛ دوی د خدای لوڼه دي. د دينونو له تاريخونو سره سم له پخوانيو دينونو څخه هيڅ داسې دين نه وو چې دا خرافه په کې ننوتې نه وي چې خدای اولاد لري؛ يو څيز يې هرو مرو د خدای د اولاد په توګه فرض کړی دی. بشر له دې چې د اولاد درلودل يې د خپل ځان لپاره کمال ګڼه، او ليدل يې چې کوم انسان که اولاد ونلري ابتر او ناقص دی ويل يې چې څنګه کېدی شي زموږ خدای زوی ونلري، او موږ اولاد ولرو؛ که موږ اولاد ونلرو زموږ لپاره نقص او نيمګړتيا ده، نو هروهرو بې اولادي هم د خدای لپاره نقص او نېمګړتيا ده. همدا لامل وو چې ـ کابو ـ په ټولو تېرو اديانو کې دې باطل فکر لار موندلې ده چې خدای زوی لري. البته دا جوته ده چې د الهي پيغمبرانو [حتا د هاغو پيغمبرانو چې په واقعيت کې فيلسوفان ول نه پيغمبران] د دينونو په اصل کې دا فکر شتون نلري، چې خدای زوی لري، خو وروسته دا خرافات د يو تحريف په بڼه په اديانو کې وارد شوي دي. مثلاً په اصلي مسيحيت کې هيڅکله دا فکر شتون نلري چې مسيح د خدای زوی دی، خو دا فکر وروسته په مسيحيانو کې پيدا شو.

د زردشت په اصلي ښوونو کې داسې خبرې شتون نه درلود چې خدای زوی لري، خو د ساسانيانو په دوره کې، د زردشتيانو په منځ کې، [که هغه زرواني زردشتيان ول او يا که نور ول،] دا ډول ارتاويزي او خرافاتي خبرې پيدا شوې او هاغه فرقه چې زروانيان بلل کېږي عقيده لري چې اهورامزدا پخپله د خدای زوی دی، اهريمن هم د خدای زوی دی او اصلي خدای «زروان»

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی او زروان یو مهال د زوی درلودلو هیله درلوده، سلګونه کلونه د زوی په هیله کې وو، وروسته یې نذر وکړ چې قرباني به وکړي که زوی ولري، [ووینئ بشر څه راز خرافات جوړوي] وروسته یې احساس کړل چې په خپله ګېډه کې یې زوی پیدا کړی دی او د یو پر ځای یې دوه زامن پیدا شول، غبرګوني یې وزېږول، یو اهورامزدا او بل اهریمن، او بیا یې څو زره کاله دا اهریمن او اهورامزدا یو له بل سره په مقابله کې واچول، په دې ډول ډېرې کیسې یې ورته جوړې کړې چې داسې او هغسې یې وکړل، په دې ډول ډېر چټیات.

یو مسلمان وګړی باید خپل ځان له دې ډول عقیدو څخه پاک او بېل وګڼي او په ځانګړې توګه د «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» مبارک سورة په پام کې ولري. البته دا مضمون په قرآن کې زيات تکرار شوی دی، لکه: «وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا» [اسراء ۱۱۱((۱۷:۱۱۱))]. او ووايه ځانګړې ستاينه هغه الله ته ده چې نه يې څوک زوی نيولی او نه [د هستی پر جهان] په واکمنی کې يې کوم شريک شتون لري او نه يې د بېوسی له لامله کوم ملګری [او مرستيال] ورته شته او [پر دې بنا] هغه ستر وګڼه، ستر ګڼلی [د هغه د بېنهايت والي په تناسب].

خو د «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ» آية له دې معنا څخه [چې خدای نه زېږېدلی او نه يې زېږولی] ډېر پراخه او وسيع مفهوم لري. ومو ويل چې زېږېدل، يوه عامه او پراخه معنا لري. که د هغه دا عامه او پراخه معنا په نظر کې ونيسو، د مادي او طبيعت د عالم ټول موجودات، هم زېږوي او هم زېږول کيږي، يوازې مؤنث جنس نه دی چې زېږوي، مذکر جنس هم زيږول کوي؛ يوازې مؤنث او مذکر جنسونه نه دي چې زېږوي؛ جمادات هم زېږونه کوي؛ مرکبات زېږېدنه لري، عناصر زېږېدنه لري، ذرې او اتومونه زېږېدنه لري. لمر زېږېدنه لري. لمر تل د زېږونې په حالت کې دی او پخپله هم له بل ځيزه زېږېدلی دی. سپوږمی او ستوري او هوا او ځمکه او ګیاهګانې همدا راز هم زېږېدلې او هم ترې

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیږېږي؛ هر څيز چي تاسو په نظر کې ونيسی، تل د زيږېدنې په حالت کې دي او پخپله هم له کوم بل څيزه زيږېدلي دي.

نو د خلق کولو او زيږولو تر منځ توپير دی. زيږېدل په عامه معنا يعنې دا چې يو موجود له بل موجوده خارج شي؛ يو موجود چې اصلي ماده يې په بل موجود کې تکوّن او شتون مومي او له هغه راوځي. زيږېدنه يعنې د يو موجود له بطن او ګېډې څخه د بل موجود راوتل دي، خو لومړی چې راوځي ډېری يې بشپړ نه راوځي، نيمګړی او کوچنی راوځي، وروسته په تدريج ورو ورو وده کوي بشپړېږي او سترېږي؛ لکه څنګه چې د انسان او حيوان بچی، له رحم څخه لومړی کوچنی راوځي وروسته سترېږي. که دوه موجوده فرض کړو چې يو موجود د بل موجود په بطن کې تکّون ومومي [يعنې هسته او زنی يې د بل موجود په بطن کې تکّون ومومي] او بيا وروسته له هغه راووځي، دا که هغه وروسته تکامل ومومي، يا تکامل ونمومي، دا زيږېدنه ده. که په دې ډول په نظر کې ونيسو، ځمکه هم تل د زيږون په حالت کې ده. معدنونه د ځمکې په بطن کې تکوّن مومي او وروسته ځمکه دا معدنونه چې د زرګونو او ميليونو کلونو په اوږدو کې يې د ځمکې په بطن کې تکوّن او شتون موندلی له خپله ځانه [له خپلې ګېډې] بيرون کوي او زيږوي. پخپله ځمکه هم زيږېدلې ده. دا خو د علمي نظريو وينا ده چې دا ځمکه او لمر او ستوري يو تر بله نښتي ول او وروسته بېل شوي دي، نو دا ټول زيږېدلي دي. قرآنکريم هم فرمايي: اصلاً ځمکه او آسمان، لومړی يو پر بل پورې نښتي ول، يعنې يو ځای ول، نو وروسته موږ يو له بله بېل کړل: «أَوَلَمْ يَرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ» [انبياء ۳۰ (۲۱:۳۰)] آيا هغوی چې [له توحيدي حقيقتونو څخه] انکار وکړ نه ويني چې آسمانونه او ځمکه سره نښتي ول، بيا مو هغه بېل کړل او له اوبو مو ټول ژوندي څيزونه پيدا کړل؟ آيا [د خدای په توسه طبيعت ته د ژوند بښلو له کټلو سره] بيا هم ايمان نه راوړي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا لمر له ازله همدا د لمر په بڼه وو؟ یا لمر په بله بڼه وو، بیا وروسته یې د پیدایښت پیلیزې برابرې شوې او وروسته، له نورو موادو سره په دې بڼه اووښتی دی، چې علما په دې لټه کې دي چې د لمر، سپوږمۍ او ددې خپر د نورو د پیدایښت او تکوّن پر کیفیّت پوه شي چې څنګه ول او له کومه رامنځته شوي دي؟ پخپله لمر هم چې هرې لور ته «نور» ځلوي، دا نُور ځلول یې د انرژي خارجول دي. دا چې نُور او انرژي له خپل ځانه راوباسي، دا پخپله زیږونه ده.

فیلسوفان او حکیمان مدعیان دي چې هیڅ موجود په دې عالم کې نه پیداکېږي، یا نه متکوّن کېږي مګر دا چې له مخکې موجودې یوې مادې څخه پیدا شوی دی. لکه پدې عبارت چې کې وایي: كُلُّ حادِثٍ مَسْبوقٌ بِمادَّةٍ وَ مُدَّةٍ. یعنې هر څیز چې تازه را پیدا کېږي، ماده یې له مخکې موجوده وه او د هاغې مادې له ګېډې راوتلی او هماغه مادّه په فلسفي اصطلاح کې، د هغه لپاره د مادې او مور حکم لري.

آیا مور او پلار د اولاد خلق کوونکي دي؟ نه، دوی د اولاد والدین دي، هر بچې یو ځل له پلاره او بیا د مور له رحمه زیږېدلی. نو له دې لامله پلار او مور د بچې زیږوونکي دي یعنې د بچي د راوتلو تګلارې دي، نه د بچي خالق.

خو خدای تعالی د څیزونو خالق او ابداع کوونکی دی، یعنې نه د خدای وجود له کوم ځایه زیږول شوی او نه دا ټول موجودات چې د خدای تعالی پنځونه ده، له خدای تعالی زیږېدلي دي. آیا ددې معنا چې خدای تعالی عالم خلق کړی دادی چې عالم یې زیږولی دی؟ یعنې عالم د خدای له وجوده زیږېدلی او بیرون راوتلی؟ نه، عالم د خدای له وجوده نه دی راوتلی. خدای تعالی عالم ابداع کړی یعنې پنځولی دی. پنځونه، ابداع او خلقت دی. او دا مطلب په علمي او فیلسوفانه نظریو توضیح کېدی نشي او کوم مثال هم نلري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر حال مفسرين او علماء، خلقت په «جلوه» [ځلا، برېښ، ځليدنه او ښکارېدنه] تعبير کوي. که پوښتنه وکړئ لکه څنګه؟ وايي اصلاً مثل نلري. موږ بايد همدومره پوه شو چې له خدای سره د خلقت د عالم نسبت زېږېدنه نه، بلکې ايجاد، ابداع، خلقت او پنځونه ده، چې د خدای تعالی د جلوې د ښکارېدنې په حکم کې دی پرته له دې چې د خدای تعالی له وجوده کوم څيز په کومه بڼه څرګند شي.

له دې څرګندېږي چې موږ د «اَلصَّمَد» له کليمې څخه هم کولی شو د «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ» نتيجه واخلو. د نيګمړي او تش منځي موجود خاصيت، يعنې هاغه موجود چې په ذات کې يې نېمګړتيا او تشه شتون لري [او دا تشه له بل ځايه په تدريجي توګه بايد ډکه شي] داده؛ چې زېږول شوی وي او وروسته وزېږوي. خو هغه ذات چې صمد [بشپړ او ډک] دی يعنې په ذات کې يې له هستۍ هيڅ تشه شتون نلري او د هغه هستي عين ذات دی او همدا راز غنا او نااړمنتيا د هغه عين ذات دی هغه [نه زيږول شوی او نه زېږوي].

په ځينو تفسيرونو کې يې هم د «صمد» په اړه د هغه اړينتياوې ذکر کړي دي چې تغيّر او تبدل او تکامل په هغه کې نه فرض کېږي او محال دي. هغه موجود چې صمد دی، د صمدوالي او تر دې بريده د کمال او بشپړوالي اړينتيا يې داده چې لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ. کوم موجود چې له بل ځايه زېږول کېږي يو ناصمد او تش موجود دی، او کوم موجود چې زېږونه کوي او له خپل ځانه يو څيز بيرون ته ورکوي بيا هم داسې يو موجود دی چې منځ يې تش دی او پرله پسې ډکېږي او تشېږي، يعنې داسې يو موجود نه دی چې په خپل ذات کې دننه يې ډک وي.

پر دې بنا د «لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ» معنا يوازې دا نه ده چې خدای زوی نلري يعنې عيسی د خدای زوی نه دی، عُزَير د خدای زوی نه دی، پرښتې د خدای لوڼه نه دي، او خدای د هيڅ مور او پلار اولاد نه دی؛ بلکې معنا يې له دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره پراختره ده او هغه داده چې: د خدای تعالی ذات د طبيعت له سنخ او جنسه نه دی، د مادي عالم او موجوداتو له سنخه نه دی، حقيقي دی د مادې ماوراء او اخوا؛ چون همدا چې مادي وي، هم زېږول شوی او هم زېږوي.

څلورم: وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ. او هيڅوک [او هيڅ څيز] د هغه په څېر نه وو او نه دی او نه به وي. «كانَ» له زمانه راوتلی دی. يعنې نه په تېر کې، نه په اوس کې او نه په راتلونکې کې د هغه لپاره کُفو او برابر او ساری او جوړه ګڼلی شو. همچاری نلري؛ څوک د هغه تر څنګه په الهي او خدايي امورو کې حتا وړوکی نقش هم نلري. موږ تر دې ځايه پوه شو چې خدای هغه دی نه دا او نه هاغه، چون نامحدود او لايتناهي دی. هغه الله دی؛ عقلونه د هغه د ذات له درک کولو ناتوان دي. هغه صمد دی. هغه «لَمْ يَلِدْ» دی. هغه «لَمْ يُولَدْ» دی. آيا دا خدای ته ځانګړې او مختص دي؟ يا کوم بل موجود هم غير له هغه مثلاً يوه مقربه پرښته يا پيغمبر اکرم هم دا ډول دی او دا صفتونه د هغه په اړه هم دي؟ آيا د پيغمبر په اړه هم کېدی شي وويل شي «هو» هغه دی؟ يا دا چې پيغمبران دا دي او هاغه دي؟ نه، «هو» يوازې همده ته ځانګړی او منحصر دی. هغه داسې يو ذات دی چې يوازې هغه ته منحصرًا بايد وويل شي «هو» نه هذا او ذاک. يوازې هغه ته په منحصره توګه بايد وويل شي – الله – نه له هغه پرته. هغه منحصرًا يوازې «احد» دی نه غير له هغه. هغه منحصرًا صمد دی نه غير له هغه. هغه منحصرًا «لَمْ يَلِدْ» دی. هغه يوازې او منحصرًا «لَمْ يُولَدْ» دی.

نو «لَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ». «كُفْو» يعنې ساری، بډه، هم شان، يو شان، سيال. دوه هم شان، برابر او سيال موجوداتو ته کفو وايي. لکه څنګه چې په واده کې وايي آيا هلک او جينۍ يو د بل کفو دي؟ يعنې يو له بل سره هم شان او سيال دي؟ له اسلام مخکې ټولنيزه سيالي او يو شان والی د اعتبار وړ ول؛ که جينۍ د اشرافو له طبقې وه او هلک له ټيټې طبقې يا پر عکس، ويل يې دا واده سم نه دی چون دوی يو د بل کفو نه دي. اسلام وفرمايل: «اَلْمُؤْمِنُ كُفْوُ الْمُؤْمِنَةِ» د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کفو لپاره اساسي شرط مؤمن کېدل دي، همدا چې دوه کسان مؤمن شول يو د بل کفو، سيال او برابر دي.

په وروستي سلبي تعريف کې، د «هو» په ذات او صفتونو کې چې مطلقه هستي ده او د جلالي او کمالي صفتونو ټولګه ده د هر ډول مثل او ساري نفي کوي؛ د هستۍ جهان او ټول مخلوق او پنځ پر هغه اړه او تړاو لري او ټول د هغه د رحمت په رڼا کې پر هغه پورې قائم او ټيکاو دي.

په بله وينا: دا ټول چې مو وويل هُوَ، الله، احد، صمد، لَمْ يَلِدْ، لَمْ يُولَدْ، آيا غير له خدايه د بل چا لپاره هم کوم «هُوَ، صمد، الله، لم يلد، لم يولد» لرو؟ نه، وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ. او د هغه لپاره کوم سيال [ساری، هم شان، بډه] نشته، نه، هيڅوک او هيڅ شيز. داسې نه چې څوک د ملائکو په اړه داسې کومه خبره وکړي يا د کوم پيغمبر په اړه، همدا راز د پيغمبر د کوم صحابي په اړه داسي خبره کول ناسمه او ناروا ده، همدا راز د امامانو او بزرګانو په اړه داسې وينا نشي کېدی. دا يوازې الهي ذات ته انحصار او ځانګړې ده.

نو، موږ له دې ځخه څه استفاده کولی شو؟ ايا دا يې يوازې د پيغمبر د زماني مشرکينو ته ويلي دي؟ يعنې يوازې هغوی شرک ته اعتقاد درلود؟ هو، هغوی اعتقاد درلود چې پرښتې د خدای لوڼه دي! ويل يې خدای رب الارباب دی، هغه موږ پنځولي يو، خو د جهان اداره د پرښتو په لاس کې ده او پرښتې هم د خدای لوڼه دي. نو، يو نسبت د هغه لپاره قائل ول. خو بحث په دې کې دی چې دا ادعاګانې خو مشرکينو پورې اړه لري، موږ يې ولې ووايو؟ نن ورځ مسلمانان بايد ولې هغه ذکر کړي. يعنې دا چې نوره خو يې د کارولو اړينتيا له منځه تللې. دا داسې يو شيز دی چې هغوی ته ويل شوی دی او نن ورځ په جهان کې هيڅوک پرې معتقد نه دی چې ووايي خدای تعالی زېږول شوی يا زېږوي. که څوک خدای تعالی ته اعتقاد ولري، نو داسې شيزونو ته خو نور قائل نه دي. نو، مطلب يې څه دی چې دا سورة تر دې کچې مهم دی او په اړه يې دومره زياته توصيه شوې ده، چې ويې لولئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سورة پيغام:

و مو ويل چې موږ په خپلو پنځګونو نمونځونو کې روږدي يو چې دا سورة د حمد له سورة څخه وروسته [چې ثابت دی] تل پرله پسې قرائت کوو. پر دې ترتيب هره ورځ لږ تر لږه لس ځلې د هغه الفاظ تکراروو پرته له دې چې هاغه پيغامونه چې د «قل» له فرمان پسې راغلي دي، له ځان سره تېر کړو، او په مفهوم يې ځان پوه کړو. البته د حمد له سورة وروسته يو سورة [يا له سورة څو آيتونه] انتخابي او اختياري دي، له دې سره سره ډېری له موږ بيا هم تل د اخلاص سورة غوره کوو. که څوک هم وغواړي د هغه لامل وپوښتي له دې پرته بل کوم ځواب نه ورکول کېږي چې؛ عادت شوي يو، چون مختصر او لنډ دی، مګر کېدی شي غير له دې ولولو؟ او ددې په څېر له ډېريو خلکو نور څه نه اوريځ. خو په اصل کې د پيغمبر اکرم(ص)، سترو امامانو(رح)، د حضرت رسول د ملګرو او علمائو د پرله پسې او په تکرار او ټينګار توصيبو له لامله دی؛ په داسې ډول چې د هيڅ يو سورة په اړه، ددې سورة په کچه حديث او روايتونه نه دي نقل شوي، او د هغه دا ارزښت يې د توحيدي بنسټ له لامله د قرآن له دريمې برخې سره برابر ګڼلی دی [د توحيد په اړه آيتونه د قرآن دريمه برخه تشکيلوي].

پورتنی په ټينګار توصيې دا پوښتنه په ذهن کې پاروي چې مګر موږ خو ډېرو خدايانو ته معتقد نه يو او يا موږ خو له دې انحراف سره مخامخ نه يو چې پرله پسې پر خپل ځان تلقين کړو «قل هو الله احد»؟.... له علمي پرمختګونو او د بشر له عقلي ودې سره وسمهال د بت نمانځنې او په ارباب الانواع د اعتقاد درلودلو ټغر د ځمکې له ډېريو سيمو څخه ټول شوی دی او د اسلامي ټولنو په اړه خو دا پوښتنه اصلاً مطرح نه ده، مګر آيا موږ خدای تعالی خالي او خلل منونکی او اړمن ګڼو چې ووايو «الله الصمد»؟ مهمتر دا چې کوم يو مسلمان تر اوسه دا ادعا کړې ده چې خدای تعالی زېږول شوی يا زېږوي، چې ټول بايد دا اصل پرله پسې تکرار کړي چې «لم يلد و لم يولد»؟ او سر بېره پر دې، مګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ د خدای لپاره د برابرۍ، سمون، ساري او مثل له قائلېدو سره مخامخ يو چې هره ورځ پر خپل ځان دا تلقين کوو «و لم يکن له کفواً احد»؟ ....

وينو چې پورتنۍ پوښتنې ځوابونه غواړي او بايد په لټه کې يې اوسو. سره له دې چې يو شمېر پر دې اعتقاد دي چې دا آيتونه د پيغمبر د هممهالو بت نمانځونکو او د تېرو مشرکينو په اړه دي او له مسلمانانو سره هيڅ اړيکه نلري! په دې صورت کې بله پوښتنه مطرح کېږي چې که له موږ سره کومه اړيکه ونلري او په تېر تاريخ کې د خلکو د انحرافي اعتقادونو له شرحې پرته، زموږ د نن ورځ ژوند لپاره کوم پيغام نلري، نو ولې د هغه په اړه له نورو سورتو څخه يې زياته د تلاوت توصيه شوې ده؟ ددې چار حقيقت دادی چې ددې سورة پيغام د قرآن اصلي ترين او اساسي ترين پيغام دی، چې نن ورځ هم له تېر څخه ډېر او د پيغمبر(ص) له زماني څخه زياته معنا او مصداق او موضوعيت لري! ځکه چې د وسمهال شرک له تېر څخه ډېر پيچلی او نالېدی دی، او راز راز بڼې او ډولونه يې پيدا کړي دي، او ددې سورة د ذکر تلقين او تکرار ته زموږ تلپاتې اړتيا لا هم زياته شوې ده. خو بايد د کليمو او لفظونو د قالب پر ځای، د هغوی د معناو او مفهومونو روح ومومو. بايد ووينو تېر مشرکين د کومې فلسفې او ليد پر بنسټ داسې نظرياتو ته رسېدلي ول، او خپلې کړنې به يې له کوم ميزان او اندېول سره توجيه کولې او څه ډول د يو خدای په عبادت کې په شرک اخته کېدل؟ آيا د هاغو افکارو او عقيدو بنسټونه منسوخ او له منځه تللي، يا ريښې يې لا تر اوسه پاتې دي او يا لا ستر غښتلي ډډونه او راز راز څانګې او پاڼې ترې وېشل شوي دي؟ په دې صورت کې لومړی بايد له لنډيز او اجمال سره، د مشرکينو اعتقادات هاغسې چې قرآن ستايلي دي تر نظر لاندې ونيسو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعنې دا چې د ښه روښانه توضيح لپاره بايد، لومړى بايد د پيغمبر عصر ته يوه اشاره وکړو چې د پيغمبر(ص) د زمانې مشركانو څه ډول فكر كوه چې دا آيتونه د هغوى لپاره نازل شوي دي او موږ نن ورځ څه ډول فكر كوو. قرآنكريم د مشركانو اعترافونه بيان كړي دي او ويلي يې دي چې د هغوى اندونه څه راز ول. بايد يادونه وشي چې نه يوازې د پيغمبر هممهالو مشركانو، بلكې د هيڅ پېر او دور مشركانو د خالق او پنځګر له شتونه انكار نه كاوه. په هيڅ دوره كې هيڅ پيغمبر نه دى راغلى چې خلكو ته ووايي خداى تعالى ونمانځئ. او همدا راز په قرآن كې موږ اصلاً نلرو چې كوم پيغمبر راغلى وي چې خلكو ته ووايي خداى ونمانځئ. خلكو خو تل په يوه بڼه نه يوه بڼه د خداى نمانځنه كوله. خو په اصل كې د خداى نمانځنې ډول دى چې مهم دى؛ يعنې هغه څه چې د انبياؤ مقصد دى توحيدي او خالصه خداى نمانځنه ده، نه هاغه خداى نمانځنه چې په شرک ككړه او لړل شوي وي؛ د داسې خداى نمانځنې په اړه چې غلطې انګېرنې هم ورسره ګډې شوې وي، مخنيوى يې د ټولو پيغمبرانو رسالت وو. او هر پيغمبر د شرک د عناصرو له منځه وړلو لپاره مبارزه كوله.

د مشركينو اعترافونه: معمولاً داسې انګېرل كېږي چې مشركين د خداى له شتونه منكر ول او بُتان يې خپل خالق ګڼل، په داسې حال كې چې لكه څنګه چې مخكې مو هم ورته نغوته وكړه؛ نه د پيغمبر هم مهالي مشركين او نه د هيڅ پيغمبر د زمانې مشركين د خداى تعالى له وجود او شتونه منكر ول! د پيغمبرانو ټوله خبره د توحيد يعنې د يونمانځنې پر سر وه، او د الاهه او متفرقو اربابانو د نقش، بالذات نفي كول وو. هغوى تل او پرله پسې «لا تعبدوا الا الله» ويل او په عبادت كې به يې اخلاص مطرح كاوه. په داسې حال كې چې مشركينو بشري نفس ته له قياس سره، خداى تعالى لكه د پادشاه په څېر او خپل ځانونو يې لكه د رعيت په څېر انګېرل چې په مطلقه توګه له پادشاه سره د اړيكې نيول او لاسرسى هيڅ امكان نلري او ولس د هغه فرمانونه د واكمنى د پوړونو په لړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې د ژاندارم او دولتي کارمندانو له لارې مومي. هغوی خدای تعالی «رب الارباب» يعنې د پرښتو پالونکی ښتن ګاڼه او په دې معتقد ول چې لکه څنګه چې د پادشاه له شأن او برم سره دا نه ښايي چې نيغ په نيغه له رعيت سره خبرې وکړي نو امرونه يې د وزيرانو، لوړ پوړو چارواکو او اشرافو له لارې د ملت پرګنو ته رسېږي، او هم د کارمندانو له لاري د خلکو عريضې او غوښتنې لوړ پوړو چارواکو او د هغوی له لارې پادشاه ته رسېږي. همدا راز د «الله» شأن هم د انسانانو په عالم کې له دخالته اجل او ډېر اوچت دی او د واسطو [لکه ملائکو، جنياتو، سلطان ظل الله، قديسينو او نورو ...] له لارې خپل امرونه انسانانو ته رسوي. «الله» د هغوی ارباب او هغوی زموږ اربابان دي چې بايد د هغوی عبادت او اطاعت وکړو چې هغوی «الله» ته زموږ د تقرب وسيله شي. [په دې اړه د آيتونو مونډلو لپاره له دې سره ملو (۱) او (۲) شرحو ته مراجعه وکړئ]

قرآن د «زمر» په سورة [دريم آية] کې د هاغو کسانو استدلال چې پرته له خدايه اولياء نيسي داسې نقل کوي: «موږ ددوی عبادت نه کوو مګر له دې کبله چې د «الله» لور ته زموږ د تقرب وسيله شي!» [... وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى ...] [زمر۳ (۳۹:۳)]. له دې مخکې فرمايي: أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ. [زمر۳(۳۹:۳)] دين بايد د خدای لپاره خالص وي خو وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاء هاغو کسانو چې له خدای پرته د خپل ځان لپاره نور اولياء اختيار کړي دي. ددې کسانو ادعاء څه ده؟ دا چې...مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى...[زمر۳(۳۹:۳)] وايي دوی الله ته زموږ د تقرب وسيلې دي. موږ خو البته د الله عبادت کوو، خو دا بُتان موږ هغه ته نژدې کوي. په مقابل کې الله تعالی ددوی په اړه فرمايي: إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ. [زمر۳(۳۹:۳)] خدای تعالی هيڅکله هاغه څوک چې تر دې بريده دروغجن او کَفّار وي هدايت او غوره‌ېدا ته نه رسوي. «کاذب» يعنې ډېر دروغجن او «کفّار» هم هاغه څوک چې په ناشکری کې مبالغه کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ډېر ناشکره دی. داسې برېښي چې په عبادت کې خلوص د هر دین بنسټیز پیغام دی. خدای تعالی چرته ویلي دي چې نژدې کېدو ته یې واسطه اړینه ده او دا چې په دې منځ کې باید څه کسان اوسي چې تاسو خدای ته نژدې کړي؟ ته پخپله باید هڅه وکړې چې الله ته نژدې شې. ځکه دا خو کوم میخانیکي کار نه دی. مشرکینو که څه هم له خدایه په غیر درشل کې خپل سرونه مښل او په غیر له خدایه له نورو یې د تعبد احساس کاوه هغوی یې د خدای په نزد خپل «شفیعان» ګڼل: «وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ» [یونس۱۸(۱۸:۱۰)] «او له الله پرته د هاغه څه بنده ګي کوي چې نه [د عبادت د ترک په صورت کې، کولی شي] کوم ضرر ورته رسوي او نه [ورته د عبادت له تداوم سره کومه] ګټه لري، او وايي: دا [بُتان] د خدای په نزد زموږ شفیعان [او سپارښتګر] دي! ووايه: آیا الله له داسې شیزه خبروئ چې [هغه] په آسمانونو او ځمکه کې [داسې کوم شفیعان] نه پیژني. هغه پاک او لوړ دی له هغه څه چې دوی یې [ورسره] شریکوي». یعني د خدای پر ځای، داسې شیزونه نمانځي چې نه ورته زیان رسولی شي او نه کومه ګټه ورته لري او وایي دوی د خدای په نزد زموږ شفیعان دي. خو خدای تعالی ددوی خبره په بشپړه توګه رد کړې او فرمايي هېڅکله داسې نه ده. همدا راز هغوی خدای تعالی ته د «اللهم» خطاب کاوه او د هغه په مطلقه الوهیت یې اقرار کاوه: وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ... [انفال۳۲(۸:۳۲)]. او [درياد کړه] هاغه مهال چې دوی وویل: ای خدایه! که دا [= قرآن] هماغه حق ستا له لورې دی، نو په دې توګه پر موږ د کاڼو [= د اورشیندو ویلو توکو] اورښت و وروه! ....

په قرآن کې بې شمېره آیتونه دي چې دا موضوع بیانوي. هیله ده چې ښه پاملرنه ورته وکړو، چې دا زموږ په لید او نظر کې د شرک او توحید په نسبت ډېر زیات اغېز اچوي. یو لړ آیتونه شته چې فرمايي: که له هغوی وپوښتې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

آسمانونه او ځمکه چا خلق کړي دي، يا څوک سپوږمی او لمر ګرځوي، «يَقُولُونَ اللهُ» هرومرو وايي الله. د بيان دا طريقه چې «که له هغوی وپوښتې» ځلور ځلې په قرآن کې راغلې ده. ځلور ځلې متذکر شوی چې د خدای تعالی خالقيت او دا چې دا خدای تعالی دی چې آسمانونه او ځمکه او ټول کائنات يې پنځولي دي، ټول مشرکان پرې معتقد دي. ټولو منله چې د جهان يوازينی پنځوونکی خدای تعالی دی. د رزاق والي او د حيات ورکوني او د چارو د تدبير په مسئلو کې هم فرمايي چې که له هغوی وپوښتې چې څوک له آسمانه اورښت نازلوي، يا چا تاسو ته سترګې او غوږونه درکړي دي، يا د طبيعت او انسان مرګ د چا په لاس کې دی و مَن يُدَبِّرُ الأَمْرَ [يونس۳۱(۱۰:۳۱)]، څوک د دنيا چارې چلوي، په جوته توګه ددې ټولو سوالونو په ځواب کې به وايي: الله. فَسَيَقُولُونَ اللّهُ.

نو نه يوازې خالقيت، بلکې رازق والی، او د عالَم اداره او په بنسټيزه توګه ژوند او مرګ يې د خدای تعالی د ځواک په لاس کې ګڼل. بيا په بل ځای کې وايي چې د ځمکې او په هغې کې د شتو موجوداتو مالکيت د هغه دی او که له مشرکانو وپوښتې؛ کوم موجودات چې په ځمکه کې دي چا پورې اړه لري، هرومرو به وايي اللّه. که له هغوی وپوښتې آسمانونه چا پنځولي، هرومرو ځواب ورکوي اللّه. که پوښتنه وکړې چا ته بايد پناه وړونکي شو. او همدا راز که وپوښتې: و مَن بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ [مؤمنون۸۸(۲۳:۸۸)] ، او څوک دی چې د ټولو چارو سررښته د هغه په لاس کې ده او څوک دی چې پناه ورکوي او له هغه پرته هيڅوک پناه نه ورکوي، هرومرو اقرار کوي اللّه.

نو د قرآن په آيتونو کې په څرګنده توګه بريښي چې مشرکينو د الله خالقيت، رازقيت، مالکيت، علم او عزت هم مانه او دا اصول يې خپل اعتقادي بنسټونه ګڼل! که څه هم دا چار د هاغو کسانو له ليده چې مشرکين له خدايه منکر ګڼي عجيبه ښکاري، خو لاندېني آيتونه چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوښتنې او ځواب په بڼه، پيغمبر ته د خطاب په توګه نازل شوي دي، او پورته مو هم ورته په لنډه توګه اشاره وکړه؛ د مشرکينو له انده د داسې باورونو اعتقادونه په ښکاره توګه بيانوي.

الف ـ د خدای خالقيت ته اعتقاد [د آسمانونو او ځمکې او انسانانو خلقت] او د لمر او سپوږمۍ ايلول [او تسخيرول]:

«وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ...» [عنکبوت ٦١ (٢٩:٦١)]. «او که له هغوی [= له م شرکينو] وپوښتې: اسمانونه [=دستورو نړی] او ځمکه چا پنځولي او لمر او سپوږمۍ چا ښکېل (او رام [=ستاسو او د نورو موجوداتو خدمتګاران] کړي دي، هرومرو به وايي: الله! .....»

«وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلْ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ...» [زمر٣٨ (٣٩:٣٨)]. او که له هغوی وپوښتې: چا آسمانونه او ځمکه پنځولي دي؟ هرومرو به وايي: الله؛ ووايه: آيا په هاغو کې مو چې له الله پرته يې بلئ هيڅ اندنه کړې ده [چې هغوی څه پنځولي دي]؟.....

«وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ» [زخرف٩ (٤٣:٩)]. او که له هغوی پوښتنه وکړې چې آسمانونه او ځمکه چا پنځولي دي؟ هرومرو به وايي: هماغه الله پنځولي چې عليم [ډېر پوه] اَبرځواکمن دی!

«وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ» [زخرف٨٧(٤٣:٨٧)]. او که له هغوی [= مشرکينو] وپوښتې: دوی چا پنځولي دي؟ هرومرو به وايي الله؛ نو څه ډول اپوته شوي دي [چې د پنځوونکي خالق پر ځای غير له خدايه د نورو شفاعت ته پناه وړي].

ب ـ رازقيت، مالکيت، ژوند ښښنه، د چارو تدبير:

«وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولُنَّ اللَّهُ...» [عنکبوت ٦٣ (٢٩:٦٣)]. «او که له هغوی وپوښتې چې څوک له آسمانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

[برکتناک] اوربښت لېږي، چې ځمکه د هغې له مرګ [= ژمي يا وچکالي] وروسته ژوندۍ کوي؟ هرومرو به وايي: الله؛ ....»

«قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ،... » «ووايه: څوک تاسو ته له آسمان او ځمکې روزي درکوي؟...»

«... أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ، ...» «... يا د اورېدو او ليدو پر حسونو څوک واکمن دي [چې د هغه له نظامونو او مشيّت سره سم عمل کوي] ؟ ...»

«... وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ، ...» «او څوک دی چې ژوندی [موجود] له مړو [او بېځانه توکو] او مړه [او بېځانه توکي] له ژونديو راوباسي؟ ...»

«... وَمَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ ؟ ...» او څوک دی چې د [نړۍ] د چارو تدبير کوي؟

«... فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ...» «... سمدلاسه به ووايي: الله! نو ولې [په عبادت کې يې له شرکه] پرهيزګاري [او پروا] نه کوئ؟ ...» [يونس ۳۱ (۱۰:۳۱)].

ج ـ د ځمکې او پر هغې د موجوداتو مالکيّت:

« قُلْ لِمَنِ الْأَرْضُ وَمَنْ فِيهَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ؟ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ» [مؤمنون ۸۴ (۲۳:۸۴) او ۸۵]. « ووايه: ځمکه او هاغه څه چې پکې دي چا پورې اړه لري، که واقعاً پوهېږئ؟. ژر به درته ووايي: الله پورې اړه لري؛ ووايه: [تاسو چې دا منئ] نو ولې پند نه اخلئ [د غفلت له خوبه نه راويښېږئ]؟.»

د ـ د اوه ګونو آسمانونو ربوبيت او د عرش عظيم ربوبيّت:

«قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ؟ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ» [مؤمنون ۸۶ (۲۳:۸۶) او ۸۷]. «ووايه: د اووه ګونو آسمانونو د اختيار خښتن [چلوونکی او ارباب] او د ستر عرش پالونکی خښتن [دهستۍ جهان ته نظام ورکوونکی] څوک دی؟. سمدلاسه به ووايي: الله؛ ووايه: نو ولې [له سرغړونې يې] پروا نکوئ؟. »

(c) ketabton.com: The Digital Library

ر ـ د ټولې هستۍ مالکيّت او پناه ورکونه:

«قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ. سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ فَأَنَّى تُسْحَرُونَ.» [مؤمنون ۸۸ (۲۳:۸۸) او ۸۹]. «ووايه: که واقعاً پوهېږئ، د ټولو څيزونه سررشته [= د څيزونو د حيات او حرکت نظام / د ژويو د ژوند پنځونه] د چا په لاس کې ده او [يوازې] هغه دی چې پناه ورکوي او هيڅوک [مجرمانو ته] د هغه په وړاندې [له عذابه] پناه نشي ورکولی؟. و به وايي: د خدای په لاس کې؛ ووايه: نو څنګه [له خدای پرته او د دنيايي څواکونو په توسه] مسحور شوي ياست؟ [= تېروتي ياست ؟]».

لنډه دا چې مشرکينو له خدای پېژندنې په داسې اصولو او بنسټونو باور او اقرار درلود چې ښايي ډېرى له موږ څخه چې د مسلمانۍ مدعيان دي له هغوى سم درک ونلري! ... اوس دا پوښتنه مطرح کېږي چې که هغوى «الله» ته معتقد ول او د خدای تعالى په خالقيت، مالکيت، رازقيت او علم او قدرت او عزت او.... اعتراف کوونکي او منونکې ول، نو د مسئلې ستونزه او پر هغوى نيوکه او اعتراض له کوم لامله او له کوم ليده دی؟

يعنې که د پيغمبر د زمانې مشرکانو دا ټول څيزونه منل؟ داسې څيزونه چې حتا ډېرى له دينوالو او اوسنيو مسلمانانو يې هم تر دې کچې نه مني. نو بيا ستونزه څه وه؟ او اصلي ستونزه چرته وه؟

قرآن وايي دوه عمده او بنسټيز څيزونه چې خالقيت او الوهيت ول چې مشرکانو په هاغو کې الله منه، خو په دوو نورو بنسټيزو او اساسي څيزونو کې يې پر هغه باور نه کوه د هغوى د باور په اړه مو ووېل، خو د خدای تعالى په اړه د هغوى د نباورۍ دوه څيزونو چې؛ يو يې «ربوبيت» او بل يې «رحمانيت» وو، په لاندې توګه څېړو:

۱ ـ ربوبيت: بايد دا نکته په نظر کې ولرو چې کله وايو: قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ. مَلِكِ النَّاسِ. إِلَهِ النَّاسِ.، دا درې واړه له يو بل سره يو ځای معنا پيدا کوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعنې دا نه دی چې يوازې د خدای تعالی الوهيت ته ايمان ولرو چې هـو، يـو خدای شته او موږ يې خلق کړي يو او موږ تـه روزي هـم راکـوي، بلکـې بايـد يقين ولرو هغه چې هم زموږ خالق او پنځوونکی دی، زمـوږ رئـيس هـم دی او زموږ ارباب هم دی. دا ټول يو له بل سره تړلي دي.

موږ که د ځان په اړه غور وکړو چې؛ زموږ ارباب څوک دی؟ ستا ارباب په دنيـا کې څوک دی؟ د اميد سترګې دې د چا لاس ته دي؟ ته له چا په اندېښنه کـې يې؟ له چا ډارېږې؟ دا کافي نه دی چې سړی ووايي هو، جهان يو خالق لري؛ بلکې ووينئ چې آيا ډار او هيله يې هم هغه ته ده يا نه؟ آيا ددې اندېښنه لـري يا نه چې بايد د هغه قوانين تر پښو لاندې نه کړي؟ يا پـه دنيـا کـې د مـدير او رئيس، حاکم او شاه او د زمانې په قدرتمنـدانو او ځواکمنـانو پسـې يـې؟ دا پـه بشپړه توګه بل مطلب دی چې آيا موږ له خدای سره ژوند کوو يا نـه؟ تاسـو پـه اداره کې مثلاً د يو کارمند چلن ووينئ: ټول اميد يې رئيس او له هغه پورته تـه دی چې آيا مثلاً تنخوا يې ورته زياتوي؟ بخشش ورته ورکوي؟ آيا له کـاره خـو يې نه وباسي؟ او د همدې په څېر. د همدې څيزونو پـه نتيجـه کـې دی چـې ټول په همدې هڅه کې دي چې د خپل رئيس زړه لاسته راوړي. نو آيا موږ، په يو پراخه اړين او نغاړلي نظام کې، له خدای سره هم داسې ژونـد کـوو؟ آيـا ټوله هڅه دې داده چې د هغه رضائيت جلب کړې، لکه څنګه چـې رئـيس تـه دې پاملرنه کوې او غواړې د هغه رضائيت جلب کړې، يا هاغه څـوک چـې تـه يې استخدام کړی يې؟ په داسې حال کې چې ته فقط د هغه کارمند يې، خـو خدای تعالی تاته ستا وجود او هر څه چې ته لرې درته ښنلي او عطا کړي دي. آيا ربوبيّت يې تر کومې کچې منـې؟ قـرآن ځرګنـدوي چـې د ټولـو پيغمبرانـو اصلي ستونزه له خپلو مخالفانو سره همدا «ربوبيت» دی.

په قرآنکريم کې د حضـرت موسی(ع) خبرې له فرعون سره ولولئ، ټولې يې د ربوبيت په اړه دي. فرعون په خدايانو باور درلود، خو خپـل ځـان يـې اربـاب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼه: «فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى» [نازعات ۲۴(۷۹:۲۴)]. ویل یې ټول باید په ټوله کې زما خبره واورئ: امر زما امر دی؛ زما له اجازې پرته د اوبو څښلو اجازه هم نلرئ! د حضرت ابراهیم خبره له نمرود سره هم د ربوبیّت پر سر وه. زموږ اصلي ستونزه هم همدا احساس دی چې خدای تعالی خپل واقعي ارباب ومنو او هره شېبه هغه خپل مراقب او څارونکی او خپل ناظر وګڼو؛ پر دې باور وکړو چې هغه له هر څیزه باخبر دی او موږویني او زموږ ټولې خبرې اوري؛ هره شېبه له موږ سره دی؛ زموږ سره مل دی، زموږ دننه دی.

د توحید او شرک تر منځ ډېر نری او ظریف برید دی چې د هغه په پام کې نه نیول د ایمان له حدودو د وتو او خروج لامل کېږي. دا مرز او برید همدا «ربوبیت» دی چې مشرکینو، سره له دې چې خدای تعالی یې رب الارباب ګاڼه او په آسمانونو او عرش عظیم کې یې د هغه پر ربوبیت اعتراف درلود، د انسانانو په عالم کې، بشري نفس ته د قیاس له لامله د خدای لپاره دا ډول نقش قائل نه ول، لکه څنګه چې وویل شو هغوی د خدای شأن له دې اجل او ډېر اوچتتر ګڼه چې د رعیت په ژوند کې دخالت وکړي، لکه څنګه چې یو پادشاه نیغ په نیغه د رعیت په چارو کې د اداري لپاره کارمندان ګومارلي، دوی وایې: الله هم د پادشاه په څېر د انسانانو په عالم کې نیغ په نیغه نظارت او مدیریت نکوي. داسې یې انګېرل چې خدای تعالی د انسانانو چارې یو شمېر کارمندانو ته سپارلي دي او پخپله یوازې غوره او مهمترې چارې چې د کوچنیو خدایانو او اربابانو پورې اړوند دي سر ته رسوي! پر دې بنا دا یې خپله دنده ګڼله چې د خدای تعالی پر ځای هغوی ته توسل ولټوي او د هغوی شفاعت او وساطت وغواړي چې د «الله» لور ته ددوی د نژدېوالي او تقرب وسیله وګرځي! خو له کومه ځایه چې دا کارمندان یې نالیدي پرښتې ګڼلې، ددې لپاره چې د خلکو پرګنې وکولی شي له هغوی سره اړیکه برقرار کړي، ډېرین یا د لرګو بُتان یې د پرښتو د نښو او سمبول په توګه جوړول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره ددې چې د مشرکینو «عوام الناس» همدا بُتان نمانځل او له هغوی به یې خپل حاجتونه غوښتل، خو د شرک په فلسفه کې او د هغوی د خواصو په نزد اصلاً بُت کوم اصالت او عنوان نه درلود.

[مرحوم علامه طباطبائي (رح) د المیزان په تفسیر کې د نوح سورة د ۲۳ آیة تر لاندې د روایتونو برخه کې، د پنځو سترو بُتانو د پیدایښت د تاریخچې په اړه چې د هاغې زمانې د پنځو سترو شخصیتونو په یاد جوړ شوي دي داسې لیکي: «دا نومونه مخکې د نوح(ع) د قوم د صالحو وګړو نومونه ول، کله چې هغوی له دنیا ولاړل د هغوی پاتې کسانو ته شیطان وحی وکړه چې په هغه مجلس کې چې دوی به جلسه درلوده مجسمې نصب کړئ او ددوی نومونه پر هاغو مجسمو کېږدئ، خلکو هم دا کار وکړ، خو هغه مجسمې یې نه نمانځلې تر هاغه مهاله چې هغه نسل منقرض شو او له منځه ولاړ او بل نسل صحنې ته راغی او چون د مخکیني نسل علم یې نه درلود مجسمې یې تر نمانځنې لاندې ونیولې»].

«وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا» [نوح ۲۳(۷۱:۲۳)]

او [د نوح تر آغېز لاندې پرګنو ته] ویې ویل: داسې نه چې [له دې خبرو سره] له خپلو خدایانو [= بُتانو] [ځغه لاس واخلئ، داسې نه چې [دا پنځه ستر بُتان:] «ود»، «سواع»، «یغوث»، «یعوق»، او «نسر» پرېږدئ.

اصولاً د خلکو پرګنې عادت لري ددې لپاره چې پر یو څیز ایمان راوړي هغه باید له نږدې ووینې او لمس او درک یې کړي، دوی متعالي لوړ معنوي ارزښتونه د خپل لید او بینش په تنګو قالبونو کې محدود او مسخ کوي.

البته په هاغو بُتانو سربېره چې په اسمانونو یا ځمکه کې د شتو پرښتو یا (الهه) خدایانو په نښانو جوړېدل او د ربوبیت [د انسانانو د عالم د اداري او چارو د تدبیر او پر لارې اچولو] نسبت هغوی ته ورکول کېده، د مختلفو مهالونو او مکانونو پر حساب، داسې یو نقش فرعونانو او سلطانانو [د ایزدي برم او جلال یا ظل الله په عنوان]، او همدا راز قدیسینو او روحانیونو او حتا الهي پاکو، سپېڅلو او منزه انبیائو ته [د تثلیث په فلسفه کې] قائلېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرعون چې د «انا ربكم الاعلى» ډول غږاوه او له تمسخر او ملنډو سره به يې پر موسى او هارون چيغې وهلې «فمن ربكما يا موسى»، له «الله» څخه به يې انکار نه کاوه او د خلکو خدايانو ته معتقد وو [او ګواکې پخپله د بتخانې متولي هم وو] او هيڅكله د هغه له خبرو د خالقيت او الوهيت د ادعا تلقي نه کوله، او اصولاً د حضرت موسى(ع) سره تل د هغه د دعوا محور «رب» وو [چې د اختيار څښتنتوب، سرورى، سترواليې، شرف او آقائي په مفهوم دى] او د خداى تعالى د شتون پر سر کوم اختلاف شتون نه درلود. همدا راز «احبار او رهبان» چې قرآن، مسيحيان د هغوى د «ارباب» نيولو له لامله غندي، هيڅكله يې د هغوى د خدايي ادعا نه درلوده، «اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ ...» [توبه ۳۱(۹:۳۱)] «هغوى خپل ديني عالمان او راهبان د الله پر ځاى [لكه] د [داسې] اربابانو په توګه [چې د مطلقه ولايت لرونكي دي] ونيول ...» بلكې خلكو به د هغوى دومره درناوى كوه، او د هغوى درجه به يې دومره اوچته ګڼله چې خپلې ټولې اړتياوې به يې له هغوى غوښتې، او ويل به يې موږ مختوري يو او دوى د خداى تعالى رسيدلي خلک دي، دوى زموږ او د خداى تر منځ واسطه دي او دوى زموږ ټولې ستونزې رفع كوي.

په دې ترتيب د «رب» معنا د هاغه څه پرخلاف چې په عرف كې پيژندل شوې، خداى توب او خالقيت نه دى، لكه څنګه چې د كور نارينه ته له دې لامله چې د كور پالنه او د چارو تدبير او پر كورنۍ مشري او برلاسى لري «رب البيت» [د كور څښتن] وايي، خداى تعالى ته هم له دې لامله چې د وجود د ټول عالم چلوونكى او سرور او سيّد او د انسانانو ژوند ته سازمان وركونكى دى «رب» [پالونكى څښتن] ويل كيږي. د هغه د ربوبيت پايله د موجوداتو روزنه او تربيت او د هغوى رشد، وده او كمال دى. او لكه څنګه چې وويل شول مشركينو د خپلې محدودې نظريې پر بنسټ د انسانانو په عالم كې د خداى تعالى دا راز دخالت نه منه او خداى تعالى ته پر شريكانو قائليدل؛ ددې لپاره چې بايد داسې بې اهميته! چارې د هغوى [شريكانو] په غاړه وي!

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ـ رحمانیت: «رحمانیت» یعنې د خدای تعالی د رحمت نور پر ټولو ځیزونو او هر چا ځلېدا لري او خپرېږي؛ لکه د لمر په څېر ټول ځایونه روښانه کوي. مشرکانو د خدای رحیم والی منه، خو د هغه «رحمانیت» یې نه منه. د «رحمانیت» معنا داده چې خدای تعالی ټولو ته پاملرنه لري پرته له دې چې کوم طبقاتي اختلاف په منځ کې وي. د ثروت او قدرت او نژاد پر بنسټ فردي او طبقاتي بېلونې او امتیازونه رحمانیت ته د باور درلودلو له غوښتنې او اقتضا پر خلاف دي. نژادي او قومي او قبیله ګي او ددې په څېر نورې انګېرنې باید لیرې وغورځول شي. خدای تعالی رحمان دی و الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى. [طه۵ (۲۰:۵)] رحمان د جهان د اداري د مېز شاته ناست دی او عام رحمت لري او مساوات او برابری یې د انسانانو تر منځ بر قرار کړی دی: تاسو پر نورو د غوره والي، برلاسی او ټول غوښتنې حق نلرئ.

یعنې مشرکینو نه یوازې «ربوبیت»، بلکې د خدای تعالی له «رحمانیت» څخه هم چې د مخلوقاتو چارو ته رسېدنه او د علّت او تدبیر سرچینه ده انکار کاوه. هغوی کوم دلیل نه لیده چې د هستۍ لایزال خالق پر هاغه څه چې خلق کړي دي نظاره او نندراه ولري او هغه ته د رحمت فیضان ورسوي.

د مشرکینو له لیده د انسانانو په ژوند کې د خدای تعالی نقش په هماغه د خلق کیدو او پیدا کېدو په پړاو کې پای ته رسېږي او له خدای تعالی سره د انسان اړیکه ناشوني ګڼل کېږي، په داسې حال کې چې په توحیدي لید کې د خدای تعالی نقش مستمر، تلپاتې او دائمي دی او بندګان پرله پسې، لا ینقطع د هغه د رحمت په انوارو کې دي او شوني نه ده چې حتا یوه شېبه هم دا فیض هېر شي. د داسې اعتقاد پایله او نتیجه دا ده چې:

لومړی؛ د خدای تعالی حاضر او ناظر ګڼل د ژوند په ټولو چارو او شرایطو کې دی، او همدا راز توکل او توسل هغه ته دی، دویم؛ د ټولو کائناتو د مشترک خالق له ورکړې او بخششه په برخمن کېدو کې د ټولو بندګانو مساوي ګڼل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي. ځکه چې د «رحمانيت» معنا د خدای تعالی عام او جهان شمول رحمت دی او له رنګ او جنسيت، پوړ او طبقې او درجې او ... پرته ټول بندګان رانغاړي. [د هغه د «رحيم» والي پر خلاف چې خاص رحمت ته عنايت او پاملرنه لري] لانديني آيتونه د مشرکينو له لور [الله ته له اعتقاد سره سره] د هغه له رحمانيت څخه انکار څرګندوي:

«...أَهَذَا الَّذِي يَذْكُرُ آلِهَتَكُمْ وَهُم بِذِكْرِ الرَّحْمَنِ هُمْ كَافِرُونَ» [انبياء۳٦(۲۱:۳٦)]. «...آيا دا هماغه کس دی چې ستاسو خدايان [د انکار له دريځه] يادوي؟ په داسې حال کې چې دوی پخپله د رحمان خدای له ياده منکر دي [او بُتانو ته نه پاملرنه نه بښونکي ګناه ګڼي، خو د خدای تعالی نړی نغاړونکي رحمانيت ته نه پاملرنه ګناه نه ګڼي].»

«وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا....» [زخرف ۳٦ (۴۳:۳٦)]. «او هر هغه څوک چې د رحمان [خدای] له ياده د زړه سترګې پټې کړي، د هغه لپاره يو شيطان [= بوختيا] ګمارو...» «ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًّا» [مريم ٦۹(۱۹:٦۹)]. «بيا به له هرې ډلې هغوی راوباسو، چې د رحمان [لوراند] پر وړاندې تر ټولو زيات سرغړاند ول.»

«... إِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمَنُ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي » [طه۹۰(۲۰:۹۰)]. «... او بې له شکه ستاسو پالونکی څښتن خو رحمان دی، نو له ما پليونې وکړئ او زما [= نه له سامري] اطاعت وکړئ....»

«قُلِ ادْعُوا اللَّهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمَنَ ...» [اسراء ۱۱۰(۱۷:۱۱۰)]. «ووايه: [هغه که «الله» وبولئ يا «رحمان»، ...»

« ... وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَنِ ...» [رعد ۳۰ (۱۳:۳۰)]. «...او دوی چې له رحمان [د الله د لوروني له صفته] منکريږي ...»

«قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ آمَنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا...»[ملک ۲۹(٦۷:۲۹)]. «ووايه: هغه [الله] رحمان دی [چې] پر هغه مو ايمان راوړی دی او يوازې پر هغه مو توکل کړی دی....»

(c) ketabton.com: The Digital Library

« وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ...» [فرقان ٦٠(٢٥:٦٠)]. او کله چې هغوی [=مشرکانو] ته وويل شي: لوراند (رحمان) [الله] ته سجده وکړئ......

دا دوه مفهومونه [رب او رحمان] ول چې مشرکانو نشو زغملی او نه يې شو کولی هغه ومني. او په دې دوو څيزونو کې هغوی د انسانانو په اړه الهي توحيد نه منه، دا ځکه چې د هغوی ګټو او منفعتونو ته يې خطر پيښوه. دا د پيغمبر د زماني ستونزه وه. دا معنا په ځلونو په قرآن کې راغلې ده وايي؛ هر کله چې د خدای تعالی له وحدانيته خبره ويل کېږي، د هغوی بدې راځي:

وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِن دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ.[زمر٤٥ (٣٩:٤٥)] «او هر کله چې الله په يووالي [= د شفاعت له نفی سره] ياد شي، د هاغو کسانو زړونه چې په آخرت باور نلري ترهيږي، خو هر کله چې له هغه غير ياد شي، هغه مهال دی چې خوښيږي [=ګلان يې له مخونو غوړيږي]!»

يعني خدای مني او باور پرې لري، خو وايي: مه وايه چې يو دی! په يو ځای کې فرمايي چې مشرکينو ته عجيبه برېښي چې څوک ووايي يوازې يو خدای وجود لري: «إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ.» [ص٥(٣٨:٥)] يوه عجيبه خبره کوي. په بل ځای کې فرمايي چې پيغمبر ته وايي آيا ته راغلی يې موږ ته ووايې چې يوازې د يو خدای عبادت وکړو؟ يعنې ته وايې هاغو څيزونو ته چې پلرونو مو پاملرنه کوله، پاملرنه ونکړو؟! او په بل ځای کې وايي: «... وَإِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ وَلَّوْاْ عَلَى أَدْبَارِهِمْ نُفُورًا.» [اسراء ٤٦ (١٧:٤٦)] «....هر کله چې په دې قرآن کې د خپل پالونکي ځښتن يووالی دې ياد کړې، شا کوي او له کرکې [او بېزارۍ] لېرې کېږي.».

نو کله چې هغوی ته ووايې يوازې او يوازې يو خدای، له تا په تېښته شي. فرمايي «....إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ وَإِن يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُوا....» [غافر١٢(٤٠:١٢)] «...چې هر کله الله په يووالي مطرح کېده [او توحيد ته د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلنې او له شرک او بُت پالنې څخه د لېرې والي غږ پورته کېده] تاسو انکار کاوه او که هغه ته کوم شريک عنوان کېده [د واسطو او شفيعانو پښه ورغځېده] باور مو کاوه...»

بس همدا چې توحيد مطرح کړې منکرېږي. بل ځای کې فرمايي هر کله چې د خدای له بندګانو يو قيام وکړي او خلکو ته پر دې بلنه ورکړي چې يو خدای وبولئ، ټول پرې ښورېږي؛ ټول پر هغه يرغل کوي. پيغمبره ووايه: إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا. ووايه زه يوازې او يوازې هغه، هغه واحد ربّ، بولم او هيڅ يو له هغه سره شريک نه ګڼم.

پر دې بنا اصلي مسئله توحيدي ژوند کول دي. او له همدې جهته، پيغمبران او امامان او ديني سروالان ټول موډل، مثل، نمونې او ساري دي او د هدايت لپاره واسطې دي. خو په هاغو چارو کې چې خدای تعالی ته اړوند او ځانګړي دي بايد يوازې هغه ته مخه کړی شي. په دې چارو کې هيڅوک واسطه کېدی نشي. اصلي ستونزه او کړبښت تل همدا دی، او په دې توګه همدا زموږ اصلي ستونزه هم ده. کله چې له خدای پرته نور کسان زموږ اعتقاد ته وارد شي، نو لږ لږ او ورو ورو خدای اړخ ته اېښوول کېږي.

له ياده بايد ونباسو چې خدای تعالی په هر ځای کې شته او داسې ځای نشته چې هغه هلته نه وي، هغه اول او آخر دی، که له آدمي سره د هغه ددې تلپاتې او دايمي نسبت او اړيکي څخه غفلت وشي، ورو ورو به يو لړ واسطې پيدا شي او وروسته به له دې واسطو سره د انسان اړيکه برقرار شي او انسان به ټول ځيزونه له هغوی وغواړي. هغه مهال، انسان خپل ټول ځيزونه له خدای پرته له نورو غواړي او نور نو د خدای په ځرک، نښې او پوښتنې پسې نه ځي؛ نور نو له خدای سره کار نلري، خيال کوي او انګيري چې هغه [الله]، يو شمېر د واسطې کېدو لپاره په دنده ګومارلي چې زموږ اړتياوې او حاجتونه پوره کړي. نو لېوالتيا او علاقې د هغوی لور ته متوجه کېږي؛ دعا ګانې هغوی ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

متوجه کېږي. البته دا څيزونه ظاهراً پر خپلې ژبه نه وايي؛ بلکې په ظاهري توګه په ژبه خو وايي چې موږ غير له خدايه بل څوک نه بلو او هغوی خو فقط زموږ د حاجتونو د پوره کولو وسيلې دي.

خو بايد پوه شو چې په قرآن کې داسې اجازه هيڅا ته نه ده ورکول شوې. خدای تعالی هيڅکله داسې فرمايلې نه دي. زموږ تېر بحث هم همدا وو. د «زمر» په سورة کې راغلي دي؛ کله چې هغوی ته ويل کېږي چې ولې له خدای پرته بلئ، وايي موږ خو دوی نه بلو، موږ ددوی په توسه، خدای تعالی ته نژدې کېږو او دوی د خدای لور ته د خپل ځان د نژدېوالي او تقرب د وسيلې په توګه ګومارو؛ لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى دوی د تقرب لپاره وسيله دي؛ د خدای په نزد زموږ شفيعان دي؛ موږ دوی ته متوسل کېږو. دا څرګنده ده چې زموږ په زمانه کې هم توسل او شفاعت ددې لپاره نه دی چې خدای ونمانځي، بلکې د حاجتونو د رفع کولو لپاره دی؛ د دنيوي مادي اړتياو د پوره کولو او رفع کولو لپاره دي. په واقعيت کې دا بزرګان زموږ د دنيوي مقصدونو د رسېدلو لپاره وسيله شوي دي. سمدم لکه دوی چې زموږ په خدمت کې وي! هغوی حاضروو چې لاړ شي زموږ حاجتونه او اړتياوې له خدايه واخلي! همدا ځای دي چې الله وايي دا شرک دی.

الهي انسانان ددې پر ځای چې د خدای پالنې په لارليک کې او د خدای نمانځنې په اوږدو کې وګومارل شي، په عرض کې يې واقع شوي دي. هغوی به په خپل وخت کې د توحيد لپاره کار کړی وي خو د ورپسې زمانو خلکو له هغوی د توحيد د زده کړې پر ځای، د خپلو مادي او دنيوي ستونزو لېرې کول غوښتل او هيلې يې د الله پر ځای هغوی ته کېږي، موږ چې غواړو خدای تعالی ونمانځو، بايد د خدای(ج) له دې صالحو بندګانو، له پيغمبره، له امامانو، او نورو بزرګانو زده کړه وکړو چې موږ څه ډول خدای تعالی له اخلاص سره په خالصانه توګه ونمانځو. دا ډېره زياته ښه خبره ده؛ هيڅ ستونزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او اشـکال هـم نلـري؛ هغـوی بايـد د خـدای نمـانځنې لپـاره زمـوږ مربيـان او ښوونکي اوسي؛ خو ددې پرځای چې له هغوی د توحيـدي خـدای نمـانځنې زده کړه وکړو او له هغوی پليوني وکړو کله کله هغـوی تـه د خـدای تـر څنګـه ځای ورکول کېږي او هغوی ګومارل کېږي لـه دې انګېرنـې سره چـې هغـوی کولی شي زموږ ستونزې حل کړي، چې همدا څرګند شرک دی.

د انسانانو په عالم کې

د خدای له ربوبيت او رحمانيت څخه د انکار نظري پايلې

کله چې د انسانانو د ژوند په صحنه کې د خدای تعالی د تـدبير لاس ناليـدلی ونيول شو او د هغه له حضور او شهود څخه انکار وشو، په طبيعي توګـه حسـاب او کتاب او د خالق او د هغه د خلق پر وړاندې د انسان له مسئوليت او تعهـده انکار کېږي او انسان لکه د پرې شوي پړي او خوشـې شـوي قيـزې، ملـونې او واګو په څېر يَله او خوشې پرېښوول کېږي. کله چې ازمېښت او مسئوليت نفـي شو، په منطقي توګه جزا او عقاب او «يوم الدين» چـې هرڅـوک بايـد د خپلـو کړنو پايلو او نتيجې ته پکې ورسېږي، منتفي کېږي. او هر مهال چـې د انسـان د سرليک اړيکه د هغه له لاسته راوړنو څخه تر انکار لاندې ونيول شي په اصـل کې د انسان لارښوونه او هدايت او تربيت، روزنه او ارشاد بې معنا برېښـي. پـر دې ترتيب له توحيده انحراف او کږېدنه او له «ربوبيت» څخـه انکـار، نيـغ پـه نيغه له دوو نورو بنسټيزو اصلونو، يعنې د نبوّت [پيغمبری، کتـاب، او هـدايت] او قيامت [د جزا ورځ] انکار ته رسيږي او پای مومي. او په دې ترتيـب توحيـد د داسې يو مثلث په څوکه کې ځای نيسـې چـې د هغـه د زاويـې تغييـر نـورو زاويو ته هم تغيير ورکوي. څرنګه چې مشـرکينو له خـدای سره د انسـان اړيکـه محال ګڼله، د رسولانو [او د خدای تعالی د استازو] له «بشـر» والي څخـه يـې هم تعجب کـوه او ويـل يـې: کـه خـدای تعـالی غوښـتلی څـوک د انسانانو د هدايت لپاره ولېږي هرومرو يې يوه پرښته ددې مأموريت لپاره غوره کوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً...» [مؤمنون۲۴(۲۳:۲۴)]. «نو د قوم سروالانو يې چې [د هغه له رسالته] انکار کوه، [خلکو ته په خطاب کې يې] وويل: دا [سړی] ستاسو په څېر له بشر پرته [نور] څه نه دی چې [له دې دعوو سره] غواړي پر تاسو لوړتيا [= رياست] لاسته راوړي او که الله غوښتلي [چې کوم استازی ولېږي]، نو هرومرو به يې کومه پرښته رالېږلې وای،... »

او له دې چې د خپلو کړنو او اعمالو پر جزئياتو يې د خدای تعالی مراقبت او محافظت، د پاچا او رعيت سره په مقايسه کې، د هغه د شأن او برم ټيټوالی ګڼه، او ويل د خدای درجه دومره ټيټه نځ ده چې زموږ خبرو ته غوږ ونيسي د خپلې وينا او چلن پر وړاندې يې کوم مسؤليت نه پېژاند او له دې څخه چې د هغوی کړنې او عملونه ثبت او ضبط کېږي او يوه ورځ بايد د هغوی په اړه ځواب ويونکي اوسي، له ملنډو، تمسخر او تعجب سره يادونه کوله!. قرآن په عمده توګه د «يوم الدين» په اړه د هغوی تکذيب او دروغ ګڼه، چې کړنو او عملونو ته د رسېدنې ورځ ده نقل کړې ده، ګواکې قيامت او بعثت او د هاغې سترې ورځې نور اړخونه او ابعاد هغوی ته اصلاً مطرح نه ول او په قرآن کې ددې موردونو د تکذيب په اړه [له يوم الفصل پرته] نغوته نه ده شوې.

«هَذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ»[صافات ۲۱ (۳۷:۲۱)] [هو] دا هماغه [له حقه د باطل، مؤمن له کافره] د بېلتون ورځ ده، چې له يوې مخې مو دروغ ګڼله [او انکار مو ترې کوه].

له توحيده د انکار عملي نتيجې او پايلې

له خدای سره د انسان د مستقيمې اړيکې په شونتيا د اعتقاد نه درلودل او د انسانانو هر يوه ته د پالونکي څښتن د تلپاتې رحمت پر فيضان ناباوري، ځينې نتيجې او پايلې له ځان سره راوړي چې په لاندې توګه د هغوی مهمترينو ته نغوته کوو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ ـ عبادت من دون الله ـ د عبادت معنا د معبود پر وړاندې د نفس هموارول او د هغه تسليم دی. مشرکينو له دې چې الهه او بېل بېل اربابان يې په خپل ژوند کې اغېزمن او مؤثر ګڼل او د منفعت او ګټو په جلب او د ضرر په دفع کې به يې هغوی ته پناه وروړله، د هماغوی پر وړاندې به رام او تسليم، خاشع او خاضع ګرځېدل او خپل نفسونه به يې د هماغوی پر وړاندې خوار او ذليل کول. که په قرآن کې ويل شوي «لاتعبدوا الشيطان» داسې ونه انګېرل شي چې مورږ د شيطان له نمانځنې منع شوي يو! ځکه چې داسې نه برېښي کوم څوک دې د شيطان نمانځنه وکړي يا څوک دې شيطان نمانځی وي! د شيطان نمانځنه همدا د هغه وسوسو، تحريکونو او هڅونو ته رام کېدل او تسليمېدل دي او مشرکين هم چې عبادت يې د بتانو په درشل کې، د هغوی نمانځنه نه، بلکې خدای ته د تقرب په خاطر هغوی ته د ذلت ځرګندونه وه «... مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى ...» [زمر ۳(۳۹:۳)]. « ....[باطله ادعا يې داده چې وايي] مورږ دا نه نمانځو، مګر له دې کبله [هغوی ته متوسل کېږو] چې مورږ خدای ته [د حاجتونو په وړاندې کولو کې] نږدې کړي.....»

۲ ـ د الهه او ارباب شفاعت ـ کله چې بشر ونشي کولی له خدای سره اړيکه بر قرار کړي، او له خپل پالونکي څښتنه فيض او فضل تر لاسه نشي کړی، له دې پرته بله چاره نه پاتې کېږي چې ليد او نظريه يې د يو لړ انګېرنو په قالب کې رامنځته شي له دنيايي ټلوالی سره په لوبولو کې، په شفيع او واسطې پسې وګرځي چې د خدای په نزد ددوی لپاره د لار او چار پرانستنه وکړي او لار او ګودر ورته پرانيزي او کار يې مخې ته لاړ شي. نو وينو که سر يې د بتانو پر درشل ټيټاوه، هغوی يې د خدای په نزد د ځان لپاره شفيعان ګڼل [هؤلاء شفعاؤنا عندالله] امېد او هيله يې درلوده چې د هغوی په وساطت به يې مصيبت او ربړ لېرې شي، منفعت او ګټه به يې تر لاسه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم د «شفاعت» مسئله او د عواملو او لاملونو يا د نورو انسانانو نقش د انسان په دنيائي او اخروي سرليک کې د قرآن له ليده رد نه دی، خو توحيدي شفاعت هغه دی چې دا عمل د الهي تدبير په چوکاټ کې يوازې خدای تعالی ته اړوند ګڼي او د نورو عواملو نقش د خدای تعالی له جهل او د نورو له کړنو څخه د بېخبرۍ له لامله نه، بلکې د هغه د «اذن» په بهير کې ګڼي، چې دا فرق لري له هاغه مشرکانه شفاعت سره چې؛ د شفيعانو لپاره بالذات خپلواکي او استقلال قائل ول، چې د انسان عمل د هغه له سرليک سره د مستقيمې اړيکې له قانونمندۍ خارجوي. د مشرکانو د انتظار وړ شفاعت په داسې ډول دی چې ګواکې خدای تعالی د ګناهګار بنده له نېکو يا بدو عملونو څخه کومه اطلاع نلري او بايد کوم مقرب شخص يا پرښته په منځ کې وي او په دې اړه يې وساطت او منځګړيتوب وکړي، او د ګناهګار بنده عرض او خبر هغه ته ورسوي، او په اصطلاح ټلوالي او حزبي ګري وکړي.

۳ ـ د «من دون الله» بلل او دُعا کول ـ طبيعي ده کله چې انسان د اميد سترګې له خدای پرته بل معبود ته ولري، بل معبود که فرعون وي، يا پرښته يا احبار او رهبان وي، نو هماغه بلې او د تکليف او زحمت پر مهال يې د غوښتنو «دُعا» هغه ته متوجه کېږي. همدا ځای دی چې قرآن هاغه کسان چې غير له خدايه بل څوک بلي [يدعون من دون الله]، غندي او اعلاموي: «هاغه کسان چې په غير له خدايه نور بلي، هغوی چې هيڅکله د کوم شفاعت څښتنان نه دي» [و لا يملک الذين يدعون من دونه الشفاعه ...]

نو که له دې ليد او منظره، د قرآن دا آيتونه دقيق او په ژوره توګه ولولئ، وينئ چې ولې يې پر دې مسئلې تر دې کچې ټينګار کړی دی او ولې فرمايي: قل هو الله أحد. «الله» يعنې هاغه چې انسان له هغه سره د الوهيت اړيکه مومي؛ چې هغه د انسان معبود او معشوق دی او يوازې يو دی او له يو زيات نه دی. الله الصمد. خدای بشپړ دی، کامل دی، خالي او خلل منونکی نه دی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډک دی، بې نیاز او ناآرمن دی او ټول هغه ته اړمن دي، کـوم نقص او عیـب نلري. یعني ګومان ونکړو چې هغه په یو ځای کې کوم نقص لري او زه په هاغه ځای کې باید یو بل څوک مرستې ته وغواړم. تاسو وینئ چې په هر ځای کـې چې د شفاعت په اړه کومه مسئله راغلې ده – لـه یـو یـا دوه اسـتثاټو پرتـه – ورپسې تذکر ورکوي يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ [بقره ۲۵۵ (۲:۲۵۵)] خدای تعالی ستاسو د ټولو، لـه تېـر او حـال او راتلـونکي، او لـه هغـوی چـې تاسـو د شفاعت لپاره د هغوی لور ته ځئ، خبر دی. یعنې خدای ته هیڅ څیز مجهول نه دی چې څـوک هغـه تـه ورشي او وغـواړي چـې هغـوی لـه خپلـې وینـا او شفاعت سره له چا سره مرسته وکړي. خدای تعالی په هر څیز پوهېږي. او هـم دا چې له خدای تعالی څخه هیڅوک مهربانتر نه دی چـې وغـواړي خـدای د چا په اړه پر رحم راولي. که زموږ په زړه کې رحم دی، معدن او بې نهایت یـې له خدای تعالی سره دی، او له هغوی یې د ستنې د څوکې پـه کچـه زمـوږ پـه زړونو کې ایښی دی. نو، هغه په هر څیـز پـوهېږي او هرچـاری هـم هغـه دی. خدای زموږ په دننه کې دی. هغه زموږ له دننیـو رازونـو خـبر دی. مخکـې لـه دې چې موږ پر هغوی پوه شو، هغه پوهیږي. مخکې له دې چـې مـوږ ووینـو هغه یې ویني. مخکې له دې چې موږ واورو هغه یې اوري. مخکې له دې چې څه احساس کړو هغه پرې علم لري. زموږ ټول احساسات او ادراکات زمـوږ پـه دننه کې د فعل او انفعالاتو محصـول دی؛ نـو مخکـې لـه دې چـې پـایلې تـه ورسېږي او زموږ قلب کوم څیز احساس کړي، هغه پوهېږي چې زموږ په دننه کې څه تیرېږي او څه ستونزه لرو. نو، دې ته څه اړتیا ده چې کوم کـس زمـوږ په اړه خدای ته خبر ورکړي، چې له موږ سره مرسته وکـړي. د دعـا او شـفاعت او توسل مسئله یوه میخانیکي چاره نه ده چې زه لاړ شم یـو څـوک ورتـه پیـدا کړم. د دنیایي چارو په څېر نه دی چې زه تاته ووایم لاړ شه لـه خدایـه دا زمـا لپاره وغواړه. دا ټول دنننې حسونه دي او داسې کوم څیز نه دی چـې زمـا لـه هویـت سره بـې اړیکـې وي. نـو، دا پـه اصـل کـې انسـان روح دی چـې بایـد

(c) ketabton.com: The Digital Library

متحول شي، دا اړیکه قلبي اړیکه ده. د زړه اړیکه خو واسطه نه غواړي. د انسان خپل ځان دی چې له خدای سره په خپل نږدې ارتباط کې لاندې باندې کېږي؛ د زړه حضور پیدا کوي؛ عوض کېږي؛ بدلېږي؛ او که کوم حق حاجت ولري، پوره کېږي. دا د هاغو مسئلو له ډلې نه ده چې موږ یې له بل چا وغواړو. قرآن فرمایي؛ هغوی چې تاسو ورپسې ځئ، [چې کېدی شي مقصد یې پرښتې او نبیان وي]، أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ، هغوی چې تاسو یې بلئ، پخپله د خپلو حاجتونو لپاره خدای ته متوسل کېږي: يَبْتَغُونَ إِلَى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ هغوی پخپله خدای ته توسل لټوي؛ هغوی پخپله پالونکي څښتن ته د نژدېوالي لپاره د وسیلې پیدا کولو پسې دي. أَيُّهُمْ أَقْرَبُ هغوی پخپله خدای تعالی ته د تقرب او نژدېوالي قصد لري وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ [اسراء۵۵(۱۷:۵۵)] د خدای تعالی رحمت ته هیله من او امیدوار او د هغه له عذابه په ډار کې دي. فرمایي تاسو ولې په هغوی پسې ځئ؟ هغوی پخپله د خدای پر لور مخ لري. تاسو ولې نیغ او مستقیم پخله د الله لور ته نه ځئ؟

۴ ـ غیر له خدایه بل ته توسل ـ د ژغور او نجات لپاره یو عامل ته متوسل کېدل، یا له نورو نتیجو څخه برخمن کېدل، له توحیده انحراف دی. په قرآن کې دوه ځلې د «وسیلة» کلیمه راغلې ده چې په لومړي کې د وسیلې لټولو ته له تشویق سره، د اشارې په توګه یې جهاد د اغېزمنې وسیلې په عنوان معرفي کړی دی: « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» [مائده ۳۵ (۵:۳۵)] ای هاغو کسانو چې ایمان مو راوړی دی، له خدایه پروا ولرئ او د هغه لور ته د [تقرب د] وسیلې په لټه کې اوسئ او د هغه په لار کې جهاد وکړئ، ښایي وژغورل شئ.

او په دویم کې له پیغمبرانو څخه د ځینو نورو په نسبت د فضیلت په ذکر پسې، هاغو کسانو ته په خطاب کې چې د تکلیفونو او کړاوونو د رفع کېدلو لپاره او په خپلو اوضاعو کې د تغییر، تحول او اووښتون لپاره له خدایه پرته

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور کسان بلي او د هغوی لپاره نقش او اغېز انګېري، ټينګار کوي: «هغوی چې تاسو يې بلئ، (هغوی پخپله) د خدای لور ته د وسيلې په لټه کې دي چې د هغه پر لور له تقرب سره يو پر بل مخکښوالی وکړي او هغوی د هغه رحمت ته هيله من دي او د هغه له عذابه ډارېږي: «... وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا» «قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُم مِنْ دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا.» «أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ .... » [اسراء ٥٥ (١٧:٥٥) تر ٥٧] . «...او موږ ځينو له پيغمبرانو څخه پر ځينو نورو فضيلت [او غوره والی] بښلی او [له دې جملې مو] «داوود» ته «زبور» ورکړ. [ای پيغمبره م شرکينو ته] ووايه: هماغه کسان راوبلئ چې له خدای پرته يې [د خپلو حاجتونو په پوره کولو کې اغېزناک] ګڼئ؛ نو [و به وينئ چې] نه کولی شي له تاسو کړاو [او ضرر] لېرې کړي او نه [حتا] کولی شي کوم بدلون پيدا کړي [= د شرايطو تغيير رامنځته کړي]. هغوی چې دوی يې[مشرکان، يې د خپلو حاجتونو د پوره کولو لپاره] بلي، هغوی پخپله د خپل پالونکي څښتن درشل ته [د تقرب لپاره] د و سيلې په لټه کې دي چې [په نېکيو کې له سرعت او يو له بله په مخکې کېدو سره معلوم شي] په دوی کې کوم يو ډېر مقرب دی او [هغوی] د هغه [= الله] رحمت ته هيله من دي او [له توحيده د انحراف په صورت کې] د هغه له عذابه وېرېږي؛ ...»

ددې آيتونو مخاطبين کوم کسان دي؟ ټول خلک، او په ځانګړې توګه ټول مسلمانان دي او که د پيغمبر د مهال هماغه مشرکين؟ که څه هم ځينو ويلي چې نه خير، ددې آيتونو مقصد مشرکين دي چې د بتانو نمانځنه يې کوله. خو آيا مشرکين د خدای رحمت پسې ول؟ دوی وايي د هغو آيتونو مقصد چې فرمان يې ورکړی له الله پرته مه نمانځئ دادی چې بتان مه نمانځئ او هغوی د وسيلې په توګه مه ګومارئ، نو بُت نمانځونکو ته وايي. خو دا کسان پاملرنه نه کوي چې بُت خو د سړي لپاره کوم کار نشي کولی، بتان خو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدای رحمت پسې نه دي او نه داسې کوم حس لري او د ويرې او ډار حس هم په هغوی کې نشته. فرمايي هاغه کسان چې تاسو يې بولئ هغوی پخپله د خدای رحمت ته د اميد سترګې نيولي او له خدايه ډارېږي. هغوی پخپله د خدای په توسل پسې دي. نو، تاسو لګيا ياست کوم لور ته ځئ؟ دا د اسراء سورة ۵۷ آية دی. يو ځل يې بيا په غور ولولئ له دې مخکې د انبيائو داستان راغلی دی. د انبيائو په اړه وايي چې هغوی نبايد وسيله کړئ او هغوی نبايد وبلئ، د کميل په دعا کې د حضرت علي له ژبې لولو إنّی اَتَقَرَّبُ إلَیکَ بِذِکرِکَ، خدايه، زه تاته ستا له ذکر سره ستا پر لور نژديوالی لټوم. مګر پالونکي څښتن ته عرض نه کوي چې يَتَوَسَّلُ إلیکَ بِرُبوبِیَّتِکَ خدايه زه متوسل کېږم، اما څه ته؟ نه وايي ستا پيغمبر ته متوسل کېږم؛ وايي ستا ربوبيت ته متوسل کېږم. عرض کوي وَ أستَشفِعُ بِکَ إلَی نَفسِکَ تا پخپله تاته شفيع نيسم. دا خالص توحيد دی. حقيقي توحيد همدادی چې سړی د خدای ربوبيت ته متوسل شي او پخپله خدای شفيع ونيسي. دا يعنې خالصه خدای نمانځنه. نيغ د هغه پر لور تګ. ډېری خلک دا د کميل دعا په ځانګړې توګه د جمعې په شپه کې لولي، خو څومره يې معنا ته پاملرنه کوي؟

په پورتنيو آيتونو کې د مسيحيانو دا اعتقاد چې عيسی(ع) په سولې ځړول شوی چې له خپلې دې قربانی سره زموږ ګناهونه وپېري او دا چې د خدای په درشل کې زموږ شفيع اوسي، پر دې بنا بايد هغه ته متوسل شو او له هغه څخه د شفاعت غوښتنه وکړو، دا ټول په ځرګنده توګه ردوي. الهي انبياء (عليهم السلام) پخپله خدای ته د تقرب او د رحمت د جلب او مغفرت لپاره د وسيلې په لټه کې ول، نو څه ډول د خدای بنده مجاز دی چې «د خدای پر ځای» هغوی ته متوسل شي او د خدای له عذابه خوندي پاتې شي؟

د هر چا توسل د هغه خپل عمل ته دی او که هم په حديثونو او روايتونو کې انبياء(ع) ته د توسل توصيه شوې، له هغوی څخه د پليونی له بابه او په هاغه لار

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې پل ایښوول دي چې هغوی وهلې ده. په دې صورت کې که څوک په رښتیا د هغوی «اسوه» او لار ونیسي او عملاً له هغوی تبعیت او پلیوني وکړي، ګواکې د خدای پر لور یې د تقرب لپاره وسیله کارولې ده. دا یو توحیدي توسل دی چې د عواملو او نورو وسیلو لپاره د خدای له مشیت څخه خارج ورته خپلواکي او استقلال قائل نه دی او که هم د هغه غوره بندګانو ته پاملرنه کوي نه د «الله» په عرض کې، بلکې د هغه د بنده ګۍ په طول کې ده.

نتیجه اخیستنه او د پند او درس زده کړه:

تیرو پاڼو ته له پاملرنې سره چې د مشرکینو د اعتقادونو او کړنو په باب کې او د شرک د فلسفې د بنسټ په اړه وویل شول، دادی کولی شو یو ځل بیا د اخلاص سورة قرائت کوو او د خپلو سترګو په مخکې د هغې د معناو او بنسټیزو مقصدونو په ایښوولو سره، د خپل ژوندانه طریقې، آداب او سنتونه، چې د الهي حقه مذهب په ګومان، هغه ته پایبند شوي یو، له هاغه څه سره چې مشرکینو سر ته رسولي دي، په منصفانه توګه مقایسه کړو، او له الهي خالص دین او ابراهیمي توحید سره د خپل واټن اندازه واخلو. او دا ووینو چې تر کوم بریده په عبادت، توسل، دعا، او شفاعت کې د توحید لار کږ کوو او تر کوم ځایه مو د شرک ښویندځای ته سقوط کړی دی، آیا نمانځنه مو د خدای په نسبت ده، یا سر مو د اشخاصو درشل ته ټیټ کړی دی او خپل نفس مو اراده کړل شوو ملوکانه غوښتنو او د بېلو بېلو مرادونو فتواګانو ته تسلیم کړی؟

آیا خدای ته متوسل کېږو او هغه ته توکل کوو او یا د داسې وسیلې په لټه کې یو چې لکه د فرصت پالو او چالاکو وګړو په څیر لستوڼي مو بډ وهلي او له زیار ایستنې او پانګې اچونې پرته، خپل لاسونه د اهل توصیه او پیرانو او میرانو او باباګانو پر لمنو ټینګوو؟ آیا په خالصانه توګه خدای بلو او عزت او حمد یوازې هغه ته ځانګړی ګڼو یا د نورو له ستاینې او په افراط ککړې ثنا سره او د هغوی لپاره په افراطي عزت او درناوي قائلېدلو د هغوی په تحسین او تمکین

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې غاړه ږدو؟ او په پای کې آيا لکه د حضرت علي [د مؤحدينو د سرلاري] په خبر؛ شفاعت او توسل خدای ته ځانګړې ګڼو، لکه څنګه چې د کميل په دعا کې يې د هغه توحيدي لار ښوولې [... اللّٰهُمَّ إِنِّى أَتَقَرَّبُ إِلَيْكَ بِذِكْرِكَ، وَأَسْتَشْفِعُ بِكَ إِلَىٰ نَفْسِكَ ... وَيُنادِيكَ بِلِسانِ أَهْلِ تَوْحِيدِكَ، وَيَتَوَسَّلُ إِلَيْكَ بِرُبُوبِيَّتِكَ؟ ...]. يا په دې چارو کې د دين لويانو ته اصالت او ذاتي استقلال قائل يو؟ او د ستونزو او ربړ د لېرې کولو لپاره د پيرانو او ميرانو په درشلونو کې خپل سرونه ټيټوو او په څرګنده توګه د ښکاره شرک ارتکاب کوو.

موږ هره ورځ په خپلو پنځه ګونو لمونځونو کې لږ تر لږه اوولس ځلې له خدای تعالی سره ژمنه کوو چې [ايّاک نعبد و ايّاک نستعين]، او ټينګار او تصريح کوو چې يوازې او په ځانګړې توګه د هغه په نسبت به تعبد [د اطاعت او پيروۍ لپاره د نفس تسليم] ولرو او يوازې له هغه څخه مرسته او ياري غواړو. خپل وجدان قاضي ګومارو چې حکم وکړي تر کومې کچې په خپلې دې ادعا کې رښتينی يو. آيا په «ايّاک» کې الا او کومه استثنا هم شتون لري چې وکولی شي له ټوليزې قاعدې تخلف وشي او توجيه او تفسير کړی شي؟

پوهېږو چې مشرکين له «الله» منکر نه ول، بلکې د هغه له ربوبيت او رحمانيت څخه د انسانانو د عالم په نسبت منکرېدل. په رښتيا د وسمهال د مسلمانۍ او خدای نمانځنې مدعيان؛ چې لکه د نصارى په څېر خپل «احبار او رهبان» يې خپل اربابان نيولي دي او په هر حلال او حرام کې د هغوی مقلدين او سرسپارلي دي او د واحد «الله» پر ځای «ارباب متفرقون» ته خضوع کوي، څه توپير لري له هاغو مشرکينو سره چې د تاريخ په تېر مهال کې د انسانانو د عالم «ربوبيت» يې په الهي دستګاه کې کارمندانو ته تفويض شوی انګېره؟ هاغه څوک چې الله عملاً [نه يوازې په اعتقادي باورونو کې] خپل «رب» وګڼي، د زور

(c) ketabton.com: The Digital Library

او زر او تزویر اربابان د خپل سرور او سالار او سیّد په توګه نه پیژني، نه له هغوی ډارېږي او نه هغوی پورې خپلې هیلې او امیدونه تړي.

هغه څوک چې «الله» د رحمان په صفت پېژني، پر نورو بندګانو د ځان لپاره یا د خپل صنف او طبقې او هم پوړیو لپاره کوم امتیاز، پر نورو اوچتتر نه قائلېږي او ټول د الهي رحمت تر بې بریده انوارو لاندې مساوي او برابر په وروری کېویني. په دې صورت کې د انسان له زړه استعلا او استکبار او استثمار زائلېږي او د پالونکي څښتن حکیمانه مشیت ته تسلیمېږي.

په واقعیت کې ددې سورة ټول بحث همدا اخلاص دی له همدې لامله دا سورة «اخلاص» نومول شوی دی. «اخلاص» یعني خالصېدل. او همدا اخلاص په دین کې خدای تعالی غوښتی دی. تاسو د اخلاص ډېره کارَونه او استعمال د [زمر] په سورة کې وینئ. ددې سورة په پیلیزو آیتونو کې راغلي دي: أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ [زمر ۳ (۳۹:۳)] دین باید په خالصه توګه سر ته ورسېږي؛ نه دا چې په خدای نمانځنه کې د ځان او خدای تر منځه نورو عواملو ته دخالت ورکړل شي. په دې سورة کې په څلونو پیغمبر ته وایي چې ته اعلام وکړه «قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّينَ.» [زمر ۱۱ (۳۹:۱۱)] ووایه: ماته امر شوی چې مخلصانه او په خالصانه طریقه د خدای عبادت وکړم.

خدای تعالی له شرک پرته، ټولې ګناهګانې ببښي، ځکه چې شرک د آدمي د عقل او ایمان آفت دی، همدا چې د یو بنده په دین کې ډېره کوچنۍ ناخالصي وارد شي، په تدریج لکه د خوره په خبر، د ایمان اندام او غړي مسخ کوي. ځکه چې بشر همدا چې محسوس او ملموس لاستي ومومي په هغه پورې نښلي او له هاغه څه چې نامحسوس او نالیدي دي لاس کاږي، د سامري پر خوسکي زړه تړي، او د فرعون له منګولو څخه ژغورونکی پروردګار هېروي. دا چې تل په قرآن کې پیغمبر [او مسلمینو ته] فرمان ورکړل شوی دی خدای تعالی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته «خالصانه» عبادت وکړئ، أَلَا لِلَّـهِ الـدِّينُ الْخَـالِصُ ...، د همدې لپاره دی چې د شرک لـه مختلفـو ډولونـو او د توحیـد د بریـدونو لـه تیـري څخه ځان وساتئ. په رښتیا زموږ په اسلامي ټولنو کې تر کومه بریده الهي کتاب په مرافعاتو کې او د ستونزو د حل په لټه کې د مسئولینو او خلکو د مراجعې میزان او کنده ده او تر کومه بریده د خدای د رسول «اسوه»، الګو او شاهد دی؟آیا زموږ په مسجدونو او مقدسو مرکزونو کې قرآن ډېر لوستل کېږي یا نور کتابونه؟ آیا دا راز بې اعتنائی، اعراض او مخ اړونه له هدایت او کتاب او نبوت څخه عملي انکار نه دی؟

ومو ویل چې د «قل هوالله...» سورة لـه دې لیـده اخـلاص نومـول شـوی دی چې له هر ډول شرک، ریا او نفاق څخه د خالص کېدلو لار ښیئ، او همـدا راز له دې نظره توحید نومول شوی دی چې د توحید جامع اصول بیـانوي. هغـه یې سورة «الاساس» ګڼلی چې د احدیت له اسمونو او صفتونو څخه د هستۍ د اساس او بنسټ ولاړېدل پیل کوي، او بالاخره هغه تـه یـې «نسبة الـرب» ویلـی چې د شرک اصلي غوټه پرانیزي هاغه غوټه چې د «رب» نقش تـه لـه آګاهانـه ایمان پرته او له خالق سره د مخلوق د اړیکې له طریقه په انحراف کې ده.

یو ځل بیا ددې سورة لنډ آیتونه قرائت کوو. له ژور او آګاهانه ایمان او اعتقـاد سره یې لولو «قل هو الله احد» هاغه کسان پرېږده چې لکـه د پیغمبـر د هـم مهالو مشـرکینو په څېر د خـدای د احـدیت او یوازېتـوب لـه اورېـدلو سره زړه توري کېدل او ترېدل. او له دې کاره په شور او غوغا دي، او په آخرت ایـمان نه راوړي. «وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُـوبُ الَّـذِينَ لَا يُؤْمِنُـونَ بِـالْآخِرَةِ ...» [زمر۴۵(۳۹:۴۵)] له دې وروسته خدای تعالی د «صمد» په صـفت یـادوو: اللـه الصمد، خدای تعالی له هیڅ بابته خالي او خلل منـونکی نـه دی چـې د هغـه لپاره کمال او رشد وانګېرل شي او کوم نقص او نقصان ورته قائل شي. هغـه لـه مطلق کمال، هستۍ او له قدرت او حیـات او علـم څخـه سرشـار دی. ورپسـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لولو: «لم يلد و لم يولد» هغه له تجزيه او توالد او تقسيم او ويش او بېلښت څخه چې د مخلوقاتو له ځانګړتياو څخه دي پاک او منزه ګڼو. د هغه په ذات او صفاتو کې تغيير او اغېز مننه نه رامنځته کېږي او کوم فعل او انفعال پرې صورت نه نيسي. پر دې بنا هيڅ نشي کېدی په ډېره وړه برخه له هاغه څه کې چې خدای تعالی پورې اړه لري، څوک ورسره شريک شي او د بندګانو له ډلې کوم بنده ته له انساني مقامه اوچت کوم مقام قائل شي.

او په پای کې سورة له دې کلام سره پای ته رسوو چې: «و لم يکن له کفواً احدً». کله چې د هغه ربوبيت مطلق او پر ټولو عالمينو خپور وي [رب العالمين]، او ټولو موجوداتو د هغه د رحمت په رڼا کې حيات او حرکت موندلی وي، هيڅ دليل نه لري چې وانګېرو خدای تعالی ددغه هيښوونکي او هم غږي نظام له اجزائو د يوې برخې اداره او تدبير چا ته سپارلې وي او د خير او رحمت د خپرولو او افاضې لپاره، د اسباب او علتونو له طريق پرته قائل شوی وي.

د خدای تعالی او خلق په اړه له خلکو د ډېريو تصور، د پادشاه او رعيت تصور دی چې د کارمندانو او اجرائي عواملو له طريق پرته کومه اړيکه له يو بل سره نلري. خو خدای تعالی داسې يو پادشاه دی چې مستقيماً په واحده شيبه کې له خپلو بندګانو هر يوه سره اړيکه لري، او هغوی يې دعوت کړي چې پرته له واسطې او پردې مستقيماً هغه وبلي او په دې صورت کې يې د بندګانو د دعوت او دعا منلو ضمانت هم کړی دی [چې هيڅ پادشاه دا تضمين نشي کولی]: «وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ» [بقره ۱۸۶ (۲:۱۸۶)].او کله چې بندګان مې زما په اړه له تا وپوښتي، په جوته توګه زه نژدې يم [يعني حجاب او لېرې والی خپله له هغوی دی]. زه د بلونکي دعا قبلوم کله چې ما وبلي [نه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مادي حاجتونو لپاره]. نو بايد ماته [د نږدې کېدو لپاره] زما بلنه ومنې او پر ما ايمان راوړي، ښايي رشد [او ودې] ته ورسيږي [او سمه لار ومومي].

په لنډه توګه ويلی شو چې، مشرکين معتقد ول چې سمه ده خدای تعالی جهان او ټول خيرونه پنځولي دي، خو لکه د پادشاه په څېر، چې د خلکو له پرګنو سره، که ښاري وي يا کليوال، کوم سروکار نلري او يوازې مثلاً له لومړي وزير سره اړيکه لري، يا د وزيرانو له پلاوي سره يې، او هغه هم د هغوی د پوړ او درجې په لړی کې، فرمانونه واليانو ته ورکوي او واليان هم ولسوالانو او ورپسې ټيټ پوړو چارواکو او مامورينو ته او تر آخره چې رسېدل کليوالو او په پای کې ټول رعيت ته، نو موږ هم که وغواړو د عالم له پادشاه سره اړيکه ولرو، بايد دا واسطې ووينو او هغوی ته ورشو او مثلاً يو ليک يا عريضه وليکو او د ملوکانه عرض شرف ته يې ورسوو. دا تصور يو دنيايي انځور دی. بشري تصور دی. د خدای په اړه په هيڅ بڼه داسې نه دی خدای تعالی داسې پادشاه دی چې په هره شيبه کې له خپلو ټولو ښارمندانو او تبعه و سره په اړيکه کې دی؛ د هغوی په ځان او روح او وجود کې دی، موږ بايد مستقيم او پرته له هيڅ واسطې خدای تعالی پسې ولاړ شو. توسل مو هغه ته وي. زموږ شفاعت بايد خدای ته وي. موږ بايد د هغه د مخلصو بندګانو د خدای نمانځنې څخه درس واخلو او يونمانځنه او توحيد له هغوی زده کړو او بس.

زموږ د خدای نمانځنې او دينداری بهترين مثالونه او نمونې زموږ پيغمبر او نور الهي پيغمبران دي. زموږ امامان او عالمان او ديني سروالان بهترين لارښوونکي او اسلام پېژندونکي دي چې د اسلام او قرآن په لمن کې روزل شوي دي. اما بايد هغوی ته پاملرنه ولرو او له هغوی زده کړه وکړو چې څه ډول د خدای نمانځنه وکړو. د هغوی نقش زموږ د حاجتونو لپاره د واسطه کېدو نه دی؛ واسطه کېدل يې د توحيد او يونمانځنې د زده کړې لپاره دی.

په دې اړه لا ډېر پراخه بحث کېدی شي او ډېرې ژورې او جدی څېړنې او پاملرنې ته اړتيا لري. صدق الله العلیّ العظيم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لويه خدايه! زموږ په ټول عمر کې، موږ د توحيد په ليکه ثابت او ټيکاو لره!
پالونکی څښتنه! د شرک ځانګې ډېرې زياتې دي او له شرک څخه نجات ستا له
لوربنې پرته نه حاصلېږي، موږ په خپل لطف د شرک له ټولو ډولونو وساته!
يا الهي! موږ له توحيد سره ژوندي کړه، او له توحيد سره مو مړه کړه، او د
توحيد له حقيقت سره مو محشور کړه
اٰمِيْنَ يا رَبَّ الْعالَمِيْنَ

ضميمه (۱) : هغه آيتونه چې د مشرکينو اعتقادونه په دې اړه چې پرښتې يې د خدای تعالی اولاد ګڼل او هغوی لپاره او همدا راز پيريانو ته د انسانانو په عالم کې په نقش قائلېدل، د ملائکو مؤنث ګڼل، الله نمانځنه او ... څرګندوي:

انعام (۱۰۰ تر ۱۰۲) ـ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يَصِفُونَ ـــ بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنَّى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ـــ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ.

صافات (۱۵۱ تر ۱۶۰) ـ أَلَا إِنَّهُمْ مِنْ إِفْكِهِمْ لَيَقُولُونَ ـ وَلَدَ اللَّهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ـ أَصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَ ـ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ـ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ـ أَمْ لَكُمْ سُلْطَانٌ مُبِينٌ ـ فَأْتُوا بِكِتَابِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ـ وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجِنَّةِ نَسَبًا وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ـ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ ـ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ .

انبياء (۱۹ تر ۲۹) ـ وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ـ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ـ يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ـ أَمِ اتَّخَذُوا آلِهَةً مِنَ الْأَرْضِ هُمْ يُنْشِرُونَ ـ لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ـ لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ ـ أَمِ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ هَذَا ذِكْرُ مَنْ مَعِيَ وَذِكْرُ مَنْ قَبْلِي بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُعْرِضُونَ ـ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ ـ وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ ـ لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ ـ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَى وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ ـ وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلَهٌ مِنْ دُونِهِ فَذَلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمـر (۲ ـ ۵) ـ إِنَّـا أَنْزَلْنَـا إِلَيْـكَ الْكِتَـابَ بِـالْحَقِّ فَاعْبُـدِ اللَّـهَ مُخْلِصًـا لَـهُ الـدِّينَ ـ أَلَا لِلَّـهِ الـدِّينُ الْخَـالِصُ وَالَّـذِينَ اتَّخَـذُوا مِـنْ دُونِـهِ أَوْلِيَـاءَ مَـا نَعْبُـدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَـا إِلَى اللَّـهِ زُلْفَـى إِنَّ اللَّـهَ يَحْكُـمُ بَيْـنَهُمْ فِي مَـا هُـمْ فِيـهِ يَخْتَلِفُـونَ إِنَّ اللَّـهَ لَا يَهْـدِي مَـنْ هُـوَ كَـاذِبٌ كَفَّـارٌ ـ لَـوْ أَرَادَ اللَّـهُ أَنْ يَتَّخِـذَ وَلَـدًا لَاصْـطَفَى مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ سُبْحَانَهُ هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ.

مؤمنون (۹۱) ــ مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَهٍ إِذًا لَذَهَبَ كُلُّ إِلَهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ.

زخـرف (۸۱ تـر ۸۶) قُـلْ إِنْ كَـانَ لِلـرَّحْمَنِ وَلَـدٌ فَأَنَـا أَوَّلُ الْعَابِـدِينَ ـ سُـبْحَانَ رَبِّ السَّـمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَـرْشِ عَـمَّا يَصِـفُونَ ـ .... ـ وَهُـوَ الَّـذِي فِي السَّـمَاءِ إِلَـهٌ وَفِي الْأَرْضِ إِلَـهٌ وَهُـوَ الْحَكِـيمُ الْعَلِـيمُ ـ ... ـ وَلَا يَمْلِـكُ الَّـذِينَ يَـدْعُونَ مِـنْ دُونِـهِ الـشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ.

بقره (۱۱٦) ــ وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ.

یونس (٦۸) ــ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ هُوَ الْغَنِيُّ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ إِنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بِهَذَا أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ.

اسراء (۱۱۱ او ۱۱۲) ـ قُـلِ ادْعُـوا اللَّـهَ أَوِ ادْعُـوا الـرَّحْمَنَ أَيًّـا مَـا تَـدْعُوا فَلَـهُ الْأَسْـمَاءُ الْحُسْنَى وَلَا تَجْهَـرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِـتْ بِهَـا وَابْتَـغِ بَـيْنَ ذَلِـكَ سَـبِيلًا ـ وَقُـلِ الْحَمْـدُ لِلَّـهِ الَّـذِي لَـمْ يَتَّخِـذْ وَلَـدًا وَلَـمْ يَكُـنْ لَـهُ شَرِيـكٌ فِي الْمُلْـكِ وَلَـمْ يَكُـنْ لَـهُ وَلِيٌّ مِـنَ الـذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا .

كهف (۴ او ۵) ـ وَيُنْذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا ـ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِآبَائِهِمْ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا.

مريم (۸۸ تر ۹۳) ـ وَقَـالُوا اتَّخَـذَ الـرَّحْمَنُ وَلَـدًا ـ لَقَـدْ جِئْـتُمْ شَـيْئًا إِدًّا ـ تَكَـادُ السَّـمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًّا ـ أَنْ دَعَوْا لِلرَّحْمَنِ وَلَدًا ـ وَمَا يَنْبَغِي لِلـرَّحْمَنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ـ إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَنِ عَبْدًا.

فرقان (۲ او ۳) ـ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَـهُ شَرِيـكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا ـ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً ...

زمـر (۴) ـ لَـوْ أَرَادَ اللَّـهُ أَنْ يَتَّخِـذَ وَلَـدًا لَاصْـطَفَى مِـمَّا يَخْلُـقُ مَـا يَـ شاءُ سُـبْحَانَهُ هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ.

جن ـ (۲ او ۳) ـ ... وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا ـ وَأَنَّهُ تَعَالَى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نساء (١٧١) ـ ... وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا.

مريم (٣٥) ـ مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَانَهُ إِذَا قَضَى أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ.

ضميمه (٢) ـ د خداى تعالى په يووالي د مشرکينو اعتراض او نيوکه:

ص (٥) ـ أَجَعَلَ الْآلِهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ.

اعراف (٧٠) ـ قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا ...

اسراء (٤٦) ـ ... وَإِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ وَلَّوْا عَلَى أَدْبَارِهِمْ نُفُورًا.

زمر (٤٥) ـ وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ ...

مؤمن [غافر] (١٢) ـ ذَلِكُمْ بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ ...

جن (١٩ او ٢٠) ـ وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا ـ قُلْ إِنَّمَا أَدْعُو رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا.

يادونه: ددې تشريح د ليکلو پر مهال لاندينيو سرچينو ته هم مراجعه شوې ده:

١ ــ نظم قرآن ــ د عبدالعلي بازرگان ليکنه

٢ ــ آشنايي با قرآن ــ د مرتضى مطهري ليکنه

٣ ــ في ظلال القرآن ــ د سيد قطب ليکنه

٤ ــ تفهيم القرآن ــ د مولانا سيد ابوالاعلى مودودي ليکنه

٥ ــ تدبر قرآن ــ د مولانا امين احسن اصلاحي ليکنه

٦ ــ قرآن حکيم [ترجمه و توضيحات فارسي] ــ عبدالعلي بازرگان

٧ ــ الميزان في تفسيرالقرآن ــ د سيد محمدحسين طباطبائي ليکنه

٨ ــ کابلي تفسير [قرآن کريم ترجمه او تفسير ــ مولانا محمود الحسن ديوبندي او علامه شبيراحمد عثماني] پښتو کوونکي : د عالمانو يوه ډله

٩ ــ پرتوى از قرآن ــ د سيد محمود طالقاني ليکنه

١٠ ــ تفسير نمونه ــ د آيت الله مکارم شيرازي او د ورسره علماو د پلاوي ليکنه

١١ ــ تفسير نور ــ د مصطفى خرمدل ليکنه

١٢ ــ تابشي از قرآن ــ د سيد ابوالفضل ابن الرضا برقعي قمي ليکنه

١٣ ــ تفسير باران ــ د دوکتور مهدي خُدّاميان آراني ليکنه

١٤ ــ ترجمه تفسير طبري ــ د حبيب يغمائى په اهتمام او تصحيح

١٥ ــ تفسير ابن کثير [حافظ عمادالدين ابوالفدا اسمعيل بن عمر ابن کثير الدمشقي] اردو ته ژباړه : مولا محمد جوناګړهي

(c) ketabton.com: The Digital Library

١٦ ـ معارف القرآن ـ د مولانا مفتي محمد شفیع لیکنه

١٧ ـ تفسیر مصباحین (اردو) ترجمه و شرح تفسیر جلالین ـ لیکونکي : جلال الدین محلي او جلال الدین سیوطي ـ اردو ته ژباړه او شرح: محمد لیاقت علي رضوي

١٨ ـ تفسیر کمالین د جلالین تفسیر اردو شرح د : مولانا محمد نعیم دیوبندی

١٩ ـ د قرآن عظیم الشان پښتو ژباړه ـ مولوي قیام الدین کشاف

٢٠ ـ عزیزالتفاسیر ـ د قرآن کریم پښتو ترجمه او تفسیر ـ مولوي سلطان عزیز (عزیز)

٢١ ـ صفوةالتفاسیر ـ د محمدعلي الصابوني لیکنه ـ ژباړونکی: مولوي شمس الله کمال زاده

٢٢ ـ د قرآن پلوشې ـ د ګلب الدین حکمتیار لیکنه

٢٣ ـ تفسیر دیوبندي ـ د مولوي عبدالحنان لیکنه

٢٤ ـ حکمة القرآن ـ د مولوي امین الله پیښاوری لیکنه

٢٥ ـ تفسیر ایوبي حنفي ـ د مولانا محمد عبیدالله ایوبي لیکنه

٢٦ ـ تفسیر احسن الکلام ـ د مولوي عبدالسلام رستمي لیکنه

٢٧ ـ قرآن کریم په پښتو ـ د اجرالدین اقبال ژباړه

٢٨ـ شرحې بر سوره های قرآن ـ عبدالعلي بازرگان ـ د عبدالعلي بازرګان وېب پاڼه [bazargan.com]

٢٩ ـ تفسیر روح القرآن ـ مؤلف ډاکتر مولانا محمد اسلم صدیقي.

٣٠ ـ د قرآن ټکی په ټکی او روانه ترجمه ـ مولوي جانباز سرفراز

٣١ ـ روح المعاني فی تفسیرالقرآن العظیم والسبع المثانی ـ العلامه ابی الفضل شهاب الدین محمودالالوسی البغدادي

٣٢ ـ تفسیر جواهرالقرآن ـ مولانا حسین علي

٣٣ ـ تفسیر روح البیان ـ شیخ اسماعیل حقی البروسوی

٣٤ ـ «کنزالایمان او تفسیر نورالعرفان»ترجمه احمد رضاخان بریلوي، تفسیر احمد یارخان نعیمي

٣٥ ـ کشف الاسرار و عُدة الابرار ـ [د قرآنکریم ادبي او عرفاني تفسیر] خواجه عبدالله انصاري

٣٦ ـ د قرآن رڼا [د قرآن پښتو معنا او لنډ تفسیر] مولوی محمد ظاهر اسدالله مکي

٣٧ ـ تفسیر الفخرالرّازی المشهور بالتفسیرالکبیر و مفاتیح الغیب، امام محمد الرازی فخرالدین

٣٨ ـ التّفسیرالمبین ـ دوکتور عبد الرحمن بن حسن النّفیسه

٣٩ ـ تفسیر قرطبی ـ محمد بن احمد بن ابوبکر قرطبي، ترجمه اردو: پیرمحمد کرم شاه

٤٠ ـ المفصل في تفسیرالقرآن الکریم ـ المشهور بتفسیرالجلالین ـ للامام جلال الدّین المحلیّ والامَام جلال الدِّین السّیُوطيّ.

٤١ ـ «سیر تحوّل قرآن» ـ مهندس مهدي بازرګان

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library